

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

BAKALÁŘSKÉ KOMBINOVANÉ STUDIUM

2011–2014

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Ivana Sommerová

Mezigenerační soužití

Praha 2014

Vedoucí bakalářské práce: Mgr. Blanka Farková

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

BACHELOR COMBINED STUDIES

2011-2014

BACHELOR THESIS

Ivana Sommerová

Intergenerational cohabitation

Prague 2014

The Bachelor Thesis Work Supervisor: Mgr. Blanka Farková

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne 25. února 2014

Ivana Sommerová

Poděkování

Ráda bych na tomto místě poděkovala vedoucí práce, paní Mgr. Blance Farkové, za vstřícný přístup a podnětné připomínky při přípravě práce.

Anotace

Hlavním cílem bakalářské práce je zjistit, jak fungují vztahy mezigeneracemi v současné době. V teoretické části se práce zabývá přeměnou charakteru rodiny a mezigeneračního soužití v různých historických obdobích a postavení dospělého jedince v rodině během jednotlivých životních etap. Praktická část na základě provedených rozhovorů se zástupci tří generací z jedné rodiny nastiňuje jaké je u výzkumného vzorku respondentů klima v současných rodinách. Zjišťuje, jaká je četnost jejich setkávání, jaké mají mezi sebou konflikty, jak si vzájemně pomáhají. Prioritní pozornost je věnována mezigeneračnímu učení.

Klíčová slova

Dospělost, demografické změny, kvalitativní výzkum, generace, mezigenerační soužití, mezigenerační konflikty, mezigenerační učení, mezigenerační vztahy, rodina, sociální zajištění, vývoj a proměny rodiny, vzájemná pomoc v rodině.

Annotation

The main objective of this Bachelor's thesis is to establish the workings of intergenerational relationships in our current day and age. The theoretical part of the study focuses on how the character of the family and intergenerational cohabitation has transformed in various historical periods, and the positioning of the adult individual in the family during the individual stages of life. Based on interviews conducted with representatives of three generations from one family, the practical part outlines the nature of the family atmosphere from the researched sample of respondents. It establishes the frequency of their meetings, the nature of conflicts arising between them as well as how they mutually help each other out. Priority attention is devoted to intergenerational learning.

Key words

Adulthood, demographic changes, family, family development and transformation, generations, intergenerational cohabitation, intergenerational conflicts, intergenerational learning, intergenerational relationships, mutual assistance in the family, qualitative research, social security.

OBSAH

ÚVOD.....	8
TEORETICKÁ ČÁST.....	10
1 VYMEZENÍ JEDNOTLIVÝCH ETAP DOSPĚLOSTI.....	10
1.1 Raná dospělost (20 – 30 let)	11
1.2 Střední dospělost (30 – 45 let)	14
1.3 Čas pozdní dospělosti (45 – 60 let).....	15
1.4 Období stárnutí a stáří.....	17
2 RODINA V HISTORICKÝCH OBDOBÍCH	19
2.1 Vymezení pojmu rodina.....	19
2.2 Vývoj a proměny rodiny	20
3 PODOBA DNEŠNÍ RODINY	25
3.1 Rodinné interakce a krize	27
3.2 Sociální zajištění ze strany státu	28
4 VZTAHY MEZI GENERACEMI.....	30
PRAKTICKÁ ČÁST	36
5 VÝZKUM	36
6 VÝSLEDKY ŠETŘENÍ.....	40
6.1 Četnost setkávání v rodinách	40
6.2 Konflikty a nedorozumění mezi generacemi	41
6.3 Fungování vzájemné pomoci	42
6.4 Mezigenerační učení	43
6.5 Mezigenerační soužití dříve a dnes.....	46
ZÁVĚR	48
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	50
SEZNAM PŘÍLOH.....	52

ÚVOD

Rodina je odpradávná místem, které by mělo být pro všechny její členy přístavem, kde najdou zázemí a porozumění. Dnes již, na rozdíl od minulosti, nehraje hlavní roli ekonomická provázanost, podstatnější je vzájemná emoční podpora a solidarita v nesnázích.

V současné uspěchané době je však budování a udržování pout v úzké i širší rodině nelehké. Vztahy mezi lidmi se obecně vinou trendu sebeprosazování zhoršují, do jaké míry se to promítne do konkrétní rodiny, záleží na atmosféře a tradicích každé z nich. Naše postoje a názory se odvíjejí od toho, v jakém prostředí vyrůstáme a co zažijeme. Hodnoty a normy každé generace, tedy skupiny lidí stejného věku, se formují na základě životních zkušeností specifických pro tu kterou dobu. Pro to, aby si jednotlivé generace mohly porozumět a být si navzájem přínosem, je potřeba nekritického pohledu a tolerance vzhledu, empatie a vědomí pocitu sounáležitosti.

Mezigenerační soužití má dnes jinou podobu než v dřívější době. Současná společnost stárne, generace spolu koexistují delší dobu, a to přináší proměnu ve vzájemných vztazích a kontaktech. **Hlavním výzkumným úkolem této práce je prostřednictvím náhodného vzorku respondentů zjistit, jak se tato přeměna promítá do běžného života, jaké jsou vztahy mezi generacemi.** Nezbytným se stává celoživotní učení, nové poznatky získáváme všude, v rodině i mimo ni. K tomu, aby k tomuto přenosu informací a dovedností mohlo úspěšně docházet, je potřeba dobře fungující komunikace, přítomnosti vstřícných vztahů a vůle k trávení společného času. Jak a co se navzájem učíme? I to je předmětem výzkumu uvedeném v praktické části této práce.

Hlavním cílem teoretické části je na základě dostupných historických pramenů i současných zdrojů shrnout stav rodinných vazeb a mezigeneračního soužití v různých dobách. Úvodní kapitola obsahuje popis jednotlivých etap životního cyklu dospělého a zachycuje kromě jiného jeho situaci v rodině. Druhá kapitola představuje podobu rodinných vztahů v různých historických obdobích, od časů tradiční rodiny po nedávnou minulost. Ve třetí kapitole jsou zmapovány okolnosti, které provázejí běh

rodinného života v současnosti. Čtvrtá, poslední kapitola teoretické části, popisuje mezigenerační soužití dnes.

Praktická část je zaměřena na prezentaci empirického výzkumu, jehož hlavním cílem bylo zjistit, jak fungují vztahy mezi jednotlivými generacemi. K tomu je použita kvalitativní strategie, a to metodou sběru dat prostřednictvím strukturovaných rozhovorů se zástupci jednotlivých generací v jedné rodině. Účelem je prozkoumat, jak četné jsou kontakty mezi prarodiči, rodiči a vnoučaty, jaké jsou nejčastější konflikty a nedorozumění mezi nimi a jak funguje princip vzájemné pomoci.

Stěžejním cílem praktické části práce je zmapovat, jak a co se dnes jednotlivé generace vzájemně učí. Předmětem zkoumání je také otázka, zda jsou vzájemné vztahy, tolik potřebné k předávání zkušeností, v úzké i širší rodině záměrně pěstovány a jsou považovány za vzájemně prospěšné. Zjištěná data jsou zpracována metodou analýzy.

Způsob, jakým se vazby udržují, je specifickým pro každý jednotlivý rodinný kolektiv - pro výzkum byl ale osloven jen náhodný vzorek populace. To je důležité zohlednit při konečném zhodnocení výsledků šetření uvedeném v závěru práce.

Za zdroj teoretických poznatků v první části byla využita odborná literatura, jak od našich, tak zahraničních autorů.

Výsledky šetření by měly být přínosem pro ty, kteří se problematikou situace v současné rodině zabývají a stav její atmosféry je důležitý pro jejich práci. Analýza výpovědí jednotlivých respondentů může také přispět ke zjištění zájmu o mezigenerační setkávání mimo rodinu, například při vzdělávání v rámci neformálního či informálního vzdělávání dospělých.

TEORETICKÁ ČÁST

1 VYMEZENÍ JEDNOTLIVÝCH ETAP DOSPĚLOSTI

Život člověka se odvíjí provázen mnoha vývojovými zákonitostmi. V první kapitole je zachycen popis dílčích etap dospělosti, u každé z nich jsou popsány charakteristiky příslušného období, vazby jedince na okolí, situace v rodině, mezigenerační vztahy a zařazení do pracovního procesu.

V následujícím textu je uvedeno, co by ve které vývojové etapě měli z teoretického hlediska zástupci jednotlivých generací zažívat. Nejmladší skupina respondentů v praktické části práce je ve věku 20 – 26 let, proto výčet začíná tímto obdobím. Charakteristické znaky, které jednotlivé etapy přinášejí, mají velký vliv na mezigenerační vztahy. Vývojové zákonitosti jsou součástí rodinné interakce, ta také zahrnuje informální učení, podílející se na vytváření a udržování mezigeneračních vztahů. Pro lepší pochopení těchto procesů je nutné popsat jednotlivé etapy vývoje dospělého člověka.

Cesta k dospělosti

Podle Alana se již v poslední době nevěnuje pozornost důležitým událostem ohraničujících jednotlivá období - přechod od mládí k dospělosti ztratil nebo až k nepoznání změnil řadu svých dřívějších podob: zmizely tradiční rituály, zvláště náboženského rázu (konfirmace), posunul se význam maturity...přechod od období moratoria k dospělosti se stal sociálně nenápadným, dokonce i vstup do zaměstnání postrádá rituální podoby... (1989, s. 155). Na cestě od dětství po dospělost se setkáváme s významnými mezníky – pohlavní zralost, dosažení plnoletosti, nástup do zaměstnání, první výdělek... U každého jednotlivce je však tento přerod jeho osobní záležitostí, kterou mnohdy postřehnou jen jeho nejbližší. Není jednoduché poznat moment, kdy se radikálně změní jeho myšlení a způsob života.

Jinak tomu bylo u kultur se silnou tradicí či u přírodních národů. Jak píše Říčan – taková slavnost, při níž si člověk uvědomuje plnou vážnost života, svých mravních a pracovních povinností, má velký sublimující účinek (1989, s. 244). U některých rituálů dospělosti můžeme být svědky velmi bolestivých úkonů, utrpení však není samoúčelné. Člověk, který vydržel a ve zkoušce obstál, prokázal zralost osobnosti. Pro další život se stal moudřejším a tolerantnějším než ten, který se do života vydal umetenou cestou.

Na našem území se v historii můžeme setkat například s pasováním rytířů či s rituály přijímání do řemeslnického cechu. Zatímco ty první měly slavnostní a posvátnou atmosféru, druhé bychom mohli nazvat více či méně dobromyslným týráním. Do dnešních dnů se u nás zachovaly rituály náboženské – katolické biřmování a protestantská a židovská konfirmace. To, že smysl pro rituál v naší kultuře vesměs upadá je velká škoda. Výrazné zážitky doprovázející významné životní etapy by zároveň měly být dobrovolným slavnostním slibem zavazujícím k oddanosti ušlechtilým nadosobním cílům. Životní cesta každého by posléze dostala pevný řád, předěly ohraničující jednotlivá stádia by se staly očekávanými a nezapomenutelnými – Říčan k tomu dodává, že nejde jen o adolescenci, nýbrž o celou životní cestu, o dětství i o stáří. Například vstup do základní školy může být – a měl by být – maximálně rituálně zvýznamněn (Říčan 1989, s. 245).

Jednotlivé životní cykly jsou v následujícím textu popsány ve čtyřech částech: raná, střední a pozdní dospělost a doba stárnutí a stáří. Každé z těchto období přináší do života jiné podněty, zástupci různých věkových skupin se tak mohou v rámci rodiny doplňovat a mají si co navzájem předávat. Je potřeba brát do úvahy i skutečnost, že každá rodina je jedinečná a na mezigenerační soužití má vliv její neopakovatelné klima.

1.1 Raná dospělost (20 – 30 let)

Dobu, kdy se člověk skutečně stává dospělým, nemůžeme přesně definovat. Musíme vzít do úvahy dovršení určitého věku, podstatnějším je ale stupeň duševního vývoje

a vyzrálости osobnosti. Farková uvádí následující výčet charakteristik, které platí pro dospělého:

- vykonává nějakou produktivní práci, jejíž smysl chápe a která jej činí soběstačným či se soustavně připravuje na budoucí povolání, podává dobrý pracovní výkon bez zbytečných absencí,
 - samostatně hospodaří,
 - opatřuje a udržuje si své věci,
 - je schopen spolupráce bez zbytečných konfliktů,
 - přijímá a poskytuje radu a pomoc,
 - podřizuje se vedení a je schopen sám vést méně zkušené,
 - s nadřízenými v práci či studiu vyřizuje věci samostatně, bez zbytečného rozruchu, submisivity či zdůrazňování své nezávislosti,
 - má realistické plány, které odpovídají jeho zájmům a sklonům,
 - bydlí sám či má v bytě své teritorium, o které se stará a udržuje jej v pořádku,
 - volný čas je schopen trávit sám, má jednoho nebo více blízkých přátel, kteří stojí o jeho společnost,
 - má rád rodiče, váží si jich, ale má na ně málo času,
 - je schopen se stýkat s příslušníky opačného pohlaví bez přílišných zábran a strachu,
 - je schopen přijímat a poskytovat lásku a něhu,
 - cílevědomě rozlišuje svou orientaci v prostředí, ve kterém žije a pracuje,
 - aktivně se zajímá a pečuje o blaho rodiny a přátel i širšího společenství,
- (2008, s. 193).

Toto životní období bychom mohli nazvat časem budování, hledání a životního rozběhu. Dvacetiletý je přesvědčen, že vše má rozumné řešení a svým postojem založeným na dobré vůli a snaze může všechny problémy a překážky vyřešit. Vztah k nejbližšímu okolí se mění z adolescentního egocentrismu k ochotě brát ohled na druhé. Prohlubuje se snaha pečovat o jiné, ať už v partnerském vztahu, tak při přebírání zodpovědnosti spojené s rodičovstvím. Proměňuje se vztah k rodičům, jak píše Vágnerová, v období mladé dospělosti nahrazují přátelské a partnerské vztahy původní

rodinné vazby, od nichž se dospívající odpoutávají již v průběhu adolescence (2007, s. 35). Prostřednictvím těchto nových vazeb je možné získat oporu v zátěžových situacích, jsou zdrojem inspirace a příkladu i pozitivních emocí. Důležitou součástí potvrzení identity je profesní role – v první fázi se jedná o profesní start, posléze o pracovní konsolidaci, kdy se mladý dospělý identifikuje s určitým kariérním postavením. Objevuje se první životní bilancování – dochází k hodnocení úspěšnosti pracovní kariéry. Při dnešním stavu na trhu práce se musí třicátník leckdy spokojit i s profesním uplatněním, které nepovažuje za ideální.

Ve 30. letech života žije značná část populace v manželství či v trvalejším partnerském svazku, mnozí již mají děti. Tím přichází nutnost respektování povinností plynoucí z rodinných rolí. V publikaci J. Alana se dočteme, že manželstvím vzniká sociální jednotka, jejímž nápadným znakem je snaha o relativní prostorovou i funkční uzavřenost vůči okolí... a tím i formování specifického manželského – a vzápětí rodičovského – životního stylu (1989, s. 300).

S narozením dítěte se situace opět mění: *„rodičovská role významně přispívá k dalšímu osobnostnímu rozvoji dospělého člověka, kterému přináší mnoho důležitých zkušeností“* (Vágnerová 2007, s. 199). Dítě představuje značnou změnu, uspokojuje mnohé psychické potřeby, zároveň je ale zátěží a zvládnání nároků na péči o něj může být velmi náročné. Péče o malé děti je časově vyčerpávající a její vykonávání bývá na úkor společných zážitků rodičovského páru. Partnerská dvojice by si měla najít prostor pro svůj vztah a zároveň si vzájemně vyjít vstříc při osobních potřebách, ať už profesních či zájmových. Pokud by individuální či partnerské požadavky zůstaly delší dobu nenasyceny, mohl by nárůst nespokojenosti odstartovat riziko hledání náhradního uspokojení. Do této doby spadá také největší procento rozvodů. Důvody jsou různé, od neschopnosti otevřeného soužití a tolerance přes velkou zátěž při zajišťování fungování rodiny a pracovní vyčerpání až po navázání mimomanželského vztahu. Nejdůležitější a nejtěžší bývá po rozvodu či rozchodu zajistit dětem pravidelný kontakt s tím rodičem, kterému nebyla svěřena jeho výchova. Vágnerová upozorňuje na možnost přijetí varianty rozvodu jako cesty ke zlepšení rodinné atmosféry: *„Rozvod není nutné chápat jako odmítnutí instituce manželství, ale spíše jako projev snahy najít lepší variantu, která*

by přinesla více uspokojení“ (2007, s. 162). Jak uvádí Vágnerová dále – mladí dospělí nerezignovali na partnerský vztah, spíše naopak, usilují o jeho kvalitu. Vyjadřují potřebu svobody, důraz na aktivní řešení, spojené s pocitem moci nad svým životem a možnostmi jej ovlivnit (Vágnerová 2007, s. 162).

Průběh této fáze dospělosti má značně individuální ráz, dochází k proměnám v mnoha rovinách. Především je to odloučení od vlivu rodičů, hledání partnerských vztahů, budování intimity, která posléze ústí v trvalé partnerství či manželství. Přichází doba profesního hledání a nastartování pracovní kariéry. Postupně nastává stabilizace v oblasti prožívání a chování, spojená s vědomím odpovědnosti při založení rodiny. Příchodem prvního dítěte se mění rodinné klima, je velkou zkouškou pro stabilitu partnerského vztahu. Jak připomíná Farková, dalším pojmem, který se začíná rodit v této životní etapě, je pojem generativity – tj. poloha dospělého věku, kdy spontánně, iniciativně, z vlastní vůle a radostně a nikoliv z povinnosti, ale z podstaty své bytosti člověk plodí a stará se o to, co zplodil. V širokém slova smyslu tento typ vztahu existuje nejen u rodičů a dětí, ale i u učitelů a žáků, mezi lékaři a pacienty, pečovatelkami a opečovávanými (2008, s. 229).

1.2 Střední dospělost (30 – 45 let)

K hlavním úkolům tohoto období patří dosažení a udržení uspokojivé profesní pozice a stabilizace pozitivních vztahů s partnerem, dětmi a rodiči. Doba střední dospělosti vesměs nepřináší tak výrazné životní proměny jako předchozí (uzavření manželství, narození dítěte) či následující (konec pracovní kariéry či smrt rodičů). Je to čas, kdy je člověk na vrcholu a očekává se, že zvládne všechny požadavky rodiny i zaměstnání. Leží na něm zodpovědnost nejen za děti, ale i za stárnoucí rodiče. Prožívání středního věku je vnímáno rozdílně, důležitým ukazatelem je ale subjektivní věk tj. jak se lidé cítí, zda je tento pocit v souladu s reálným chronologickým věkem. Vágnerová uvádí, že je tato hodnota cca 10 – 15 % nižší než reálný věk (2007, s. 179).

Je to doba, kdy se nacházíme na vrcholu výkonnosti, přichází však také čas uvědomování si blížícího se stárnutí a úbytku sil. Zároveň je to však čas, kdy přichází

kritické období puberty a adolescence potomků. Rodinné klima prochází velkou zkouškou, jak k tomu dodává Plňava: ... „, k dozrávání patří, jak řečeno, mezigenerační konflikty, a tedy i střety s autoritou. Hranice mezi zdravými a vývoj stimulačními konflikty – a mezi spory zbytečnými, plodícími jen trpkost a extrémní chování, je jemná a snadno průchozí“ (1998, s. 134).

Mezi 35. a 45. rokem dochází relativně často nespokojenosti s dosavadním směřováním vlastního života. K projevům tzv. „krize středního věku“ patří pocit prázdnoty a nesmyslnosti vlastního směřování podpořené vědomím právě probíhajícího časového přelomu v životě, který nemůžeme ovlivnit. Člověk o sobě více uvažuje, intenzivněji se zabývá vlastními prožitky, hledá cestu, jak opustit zaběhnutý stereotyp a najít novou, kde by našel hlubší smysl. K negativním charakteristikám tohoto období patří i mnohdy bolestné smířování s opouštěním „rodinného hnízda“ dětmi, odcházejícími za účelem studia či nastupují do zaměstnání. Doba střední dospělosti může být ale i obdobím zvýšené koncentrace na situaci v zaměstnání - v profesní kariéře dochází ke stabilizaci, čtyřicátník je na vrcholu svých schopností. Je produktivní, nezřídka zastává významné posty a s tím se zlepšuje i jeho ekonomické zajištění. Důsledkem je kladná společenská prestiž, zároveň si ale uvědomuje, že žádoucí sebeuplatnění má konečné limity.

Ke změnám dochází i v oblasti fyziologie. Ubývá objem a pevnost tkání, přibývají vrásky. Přicházejí první omezení v pružnosti pohybu, zatím se ale jedná o spíše nárazové potíže, které nebývají nikterak velké. Řičan k tomu podotýká, že věku mezi čtyřicátkou a padesátkou začínáme brát vážněji životosprávu...více se hlídáme, soustředíme pozornost na své tělo a jeho údržbu, rádi bychom oddálili jeho chátrání a pojistili se proti předčasné smrti, podobně jako to děláme se svým automobilem (1989, s. 320).

1.3 Čas pozdní dospělosti (45 – 60 let)

Farková toto období nazývá časem stárnutí a počínajícího stáří: „Životní cesty v tomto období jsou stejně různé a složité, jako tomu bylo v předchozí etapě. Znatelněji již začíná ubývat tělesných a duševních sil“ (2008, s. 297). Jak se jedinec s jeho příchodem

vyrovnává, je značně individuální – někdo se již těší na zasloužený odchod do důchodu, jiný je právě na vrcholu díky dosažené profesní profesionalitě. Někteří se věnují jen sobě, druzí vděčně přejímají roli prarodičů, jiní se věnují zálibám, na které dříve neměli dostatek času.

Zhoršují se tělesné funkce, ženy dosahují menopauzy, muži zažívají andropauzu. Změny jsou patrné nejen v oblasti fyziologické, ale mají i emoční povahu. Objevuje se zvýšená citlivost, kolísání nálad, může přijít i pocit ztráty životního elánu či neschopnost ovládat svoje emoce. Na druhou stranu se můžeme setkat s příchodem emoční moudrosti, projevující se schopností nadhledu nad běžnými každodenními nepříjemnostmi: *„životní zkušenost člověka vybavila dobrou znalostí všech možných pocitů i poznáním příčin, které je vyvolávají. Stárnoucí lidé je dovedou využít ve svůj prospěch a nenechávají se svými emocemi ovládat. Jejich smířlivá spokojenost vyplývá z omezenějších nároků, vědí, že leckdy nelze chtít víc“* (Vágnerová 2007, s. 258).

Přichází doba, kdy rodina okolo nás zahrnuje dospívající či dospělé děti s vnoučaty, ale také generaci rodičů. Ti již často potřebují pomoc s těžší fyzickou prací, různým zařizováním či později s běžným denním režimem. Role se zde obracejí – stáváme se autoritou, naši vlastní rodiče od nás očekávají vyřešení záležitostí, na které sami nestačí. Na druhou stranu se výrazně projevuje generativa stárnoucích lidí – rodiče pomáhají svým dětem – mladým lidem, kteří začínají sami hospodařit a zakládají rodiny. Usilují o rozvoj další generace, snaží se jí všemi způsoby podporovat, ať už materiálně či psychosociálně. Zde však může nastat situace, kdy se prarodiče stylizují do rodičovské role. V publikaci I. Plňavy najdeme trefné doporučení: *„...řekněme tedy apelativně a s jasností až banální: rodiče jsou a mají být rodiči, prarodiče prarodiči, pozice a role obou neradno směšovat. Jen za zcela výjimečných okolností, například při dlouhodobém vážném onemocnění či ztrátě rodičů, bývá na místě změna rolí i pozic, a tedy i odpovědnosti“* (1998, s. 119).

1.4 Období stárnutí a stáří

Čas po šedesátém roce života přináší znatelnější úbytek energie, ale také pocit naplnění, nadhledu a moudrého pohledu na svět. Jako v každé životní etapě záleží na individuálním přístupu – někteří si pasivně užívají důchodu, jiní jsou aktivní a jsou schopni výdělečné činnosti. Starší člověk se již potýká s řadou nemocí – zdravotní stav je však možné ovlivnit racionální životosprávou, vymoženostmi soudobé medicíny a pozitivním přístupem.

Vágnerová píše: „z hlediska psychologických teorií má období stáří v rámci kontinuity lidského života svůj specifický význam“ a pokračuje“starý člověk potřebuje hodnotit svůj život pozitivně, jako ukončené dílo, aby mohl přijmout i jeho konec. Vyrovnání s vlastním životem usnadňuje i přijetí smrti jako jeho nevyhnutelného důsledku“ (2007, s. 299). Pro toto období je tedy důležité provést ohlédnutí za vlastním životem, přijmout ho takový, jaký byl, se všemi nedostatky a nedokonalostmi, které přinesl. Stárnoucí člověk má potřebu vyrovnat se svou minulostí, vyznat se v ní a pochopit ji, bilancovat s pravdivostí k sobě samému. Může však nastat situace, kdy je hodnocení neveselé – pak přichází zoufalství umocněné vědomím, že na nové začátky je již pozdě. Jak uvádí Vágnerová, specifickým znakem stáří je zaměřenost na vztahy k lidem a potřeba být pro ostatní nějak prospěšný a užitečný (2007, s. 301). Přichází ale i doba na to, co dříve nebylo možné stihnout – šedesátník i sedmdesátník může ještě naplnit své dosud nerealizované vnitřní potřeby. V poslední době je velmi populární studovat univerzitu třetího věku - nabývání nových vědomostí, často v jiných oborech než v těch, kterými se člověk profesně zabýval - přináší potřebné zvýšení sebevědomí a uspokojení. Jiného zase potěší cestování či péče o vnučata nebo pěstování koníčků a zálib, na které dříve nezbýval čas.

Starší lidé potřebují sociální kontakt, velmi důležité jsou blízké rodinné a přátelské vztahy. Osamělost je velkou zátěží, opuštění staří lidé potřebují často péči institucí, které v současné době kapacitně nestačí. Nemluvě o často vyskytujícím se neosobním a neempatickým přístupu. Prospěšné je sdružování do skupinek vrstevníků, ti si

navzájem pomáhají a tráví spolu volný čas. Čím jde o starší ročníky, ubývá mužů a tyto kolektivy se stávají převážně ženskými.

V postoji k manželskému partnerovi dochází k uvědomování si významu vzájemné pospolitosti. Staří manželé či partneři chápou, že vlastnosti a letité návyky nelze měnit. Jsou na sebe adaptováni, jeden pro druhého představují jistotu sociálního kontaktu a oporu při zvládání zátěžových situací.

Podstatné jsou i intimní vztahy – Říčan uvádí, že již jen tělesná blízkost je výrazem něhy, vřelosti, solidarity, citové blízkosti vůbec. Poskytuje těžko nahraditelný pocit bezpečí, vyjadřuje úctu (právě v seni) a obdiv, důvěrnost a intimitu (1989, s. 391). Téma sexuálního života v období stáří bývá však často zkomplikováno předsudky a i mnozí geronti jsou přesvědčení, že jde o něco nemístného. Odborníci ale doporučují pěstování důvěrných vztahů i v období stárnutí a stáří jako velmi prospěšné. Projevy sounáležitosti – byť třeba jen pohledy, ohleduplnost či něha - mohou značně vylepšit společný podzim života.

2 RODINA V HISTORICKÝCH OBDOBÍCH

V dnešním vysoce industrializovaném světě již není pro fungování rodiny na prvním místě ekonomický efekt, mnohem důležitější je emocionální potřeba vzájemnosti a podpory. Ohlédneme-li se do historie, poznáme, jak se rodina měnila. Společenské proměny měly velký vliv na její vnitřní uspořádání i na sociální vazby s okolím. Každá doba přinesla specifické podněty i do oblasti mezigeneračních vztahů. Respondenti výzkumného šetření, uvedeného v praktické části práce, zažili podle svého věku různá historická období. Generace prarodičů čas před i během komunistického režimu. Rodiče v něm prožili značnou část svého života, jejich děti se vesměs narodily až po listopadové revoluci. V následující kapitole je popsán vývoj struktury rodiny a dopady společenských změn na její fungování. Historické aspekty se promítají i do současného mezigeneračního učení – i dnes se předávají letité rodinné tradice a rituály či kulturní a jazykové dědictví.

2.1 Vymezení pojmu rodina

Rodina je dnes definována jako společenství osob spjatých manželstvím nebo pokrevním příbuzenstvím. Jako kolektiv, který nás provází každodenním životem, dává nám zázemí, je samostatnou ekonomickou jednotkou, má své specifické rysy odrážející historické a kulturní kontexty. Starověk a středověk však tímto označením definoval to, co bychom dnes nazvali pospolitým společenstvím. Tedy osoby, které bydlely ve stejném domě, společně stolovaly a podléhaly jedné autoritě – hospodáři. Moderní pojetí je však jiné – párová monogamická rodina, společná domácnost muže a ženy a jejich dětí.

Možný uvádí, že rodina představuje sociální zařízení, jehož základním účelem je vytvářet soukromý prostor pro reprodukci společnosti, stíněný proti vířícímu a nepřehlednému světu veřejnému (2008, s. 14). Lidský domov má být místem, kde je zajištěno bezpečí a kam se rádi vracíme, hezky k tomu dodává Plňava: *„snaha vymezit a ohraničit určité teritorium, ať už na delší dobu nebo jen na období odchovu mláďat, je*

geneticky vlastní všem živým tvorům – od mravenců a včel přes ptáky až po savce, včetně lidí“ (1998, s. 28).

Každé rodinné klima je typické a jedinečné. Současný hektický styl života ale oslabuje účast domova na formování životního stylu jedince. Časové možnosti členů rodiny jsou omezené a přitom - *„rodinné prostředí určuje, jaké schopnosti a dovednosti jsou ceněny a naopak, co je považováno za zbytečné. Odráží se zde hodnotový systém rodiny i celková úroveň obou rodičů, resp. všech dospělých členů rodiny, její celkový kontext“* (Vágnerová 2012, s. 19). Podle Satirové každá generace reprezentuje odlišný kontext v různém čase a na různých místech. Okolnosti, kontext a doba, za nichž se rodina formovala, tvoří terén, ve kterém zkoumá vývoj konkrétní rodiny (2007, s. 116). V následujícím textu je představena rodina v různých dobách spolu se společenským klimatem, který měl na její vývoj nesporný vliv.

2.2 Vývoj a proměny rodiny

Abychom mohli spolehlivě popsat rodinný život v různých dobách, potřebovali bychom přesné historické podklady. Ty však vesměs nemáme, nezbývá tedy, než se zaměřit na zlomky informací v dobových kázáních, osobní korespondenci, krásné či memoárové literatuře. Nejstarší prameny, které se týkají našeho území, pocházejí ze 16. století. Při své práci použili autoři Horský a Seligová v publikaci Rodina našich předků (vyd. 1997). Z jejich zjištění, uvedených v této knize, jsem v této části práce především vycházela. Autoři se opírají o údaje ze dvou českých lokalit – oblastí Děčínska a Třeboňska – zdroje informací čerpali zejména z pozemkových a gruntovních knihách.

Rodina v tradiční společnosti

Termín „tradiční společnost“ se váže zhruba k období do konce 18. stol. Jak se můžeme dočíst v knize Horského a Seligové, John Hajnal v r. 1965 přichází s rozlišením dvou typů historického utváření rodiny, v roce 1982 je ještě upřesňuje: v raném novověku – tedy v období přibližně 16. – 17. stol. - se setkáváme se dvěma základními typy historického utváření rodiny v Evropě. Vymezuje je jako typ severozápadní (zhruba

spojnice Petrohrad Terst) a jihovýchodní (Horský, Seligová, 1997 s. 25). Na severozápadě se rodiny zakládaly ve vyšším věku, protože uzavření sňatku vyžadovalo materiální zajištění. Mnoho lidí zůstávalo mimo manželský svazek. Na jihovýchodě od dělicí linie se manželství uzavírala v nižším věku, nebylo nutné stěhování od rodičů. Tak vznikala početná pokrevní rodinná společenství. Jak to tedy vypadalo na našem území – ke kterému typu rodinného uskupení se přikláníme? Horský a Siegllová ve své knize uvádějí, že ráz českého poddanského, majetkového a dědického práva převážně odpovídal západnímu typu utváření rodiny (1997, s. 59).

Založení rodiny, tedy uzavření sňatku, bylo u poddaných podmíněno souhlasem vrchnosti a schopností muže zajistit existenční podmínky pro budoucí rodinu. Horský a Seligová popisují, že sňatek nebyl v preindustriální společnosti západní a střední Evropy úplnou samozřejmostí (1997, s. 77). Mladí manželé se zpravidla stěhovali z rodné usedlosti. Ty páry, které zůstaly, se dostaly do podružského stavu (podruh tj. ten kdo nemá vlastní stavení a přebývá v cizím), kdy čekali, až starý hospodář po své úvaze předá starost o usedlost mladému. K tomu docházelo nejčastěji v době, kdy mu bylo přes padesát let - rodiče nového hospodáře se pak stali výměnkáři. Děti byly vedeny k samostatnosti, odcházely na zkušenou do služby, a to bez ohledu na sociální postavení rodiny. „*Služba dítěte na cizí usedlosti byla považována jako nezbytná životní zkušenost a příprava na vlastní nezávislou existenci*“ (Horský, Seligová 1997, s. 86). Pokud chtěly později založit rodinu, mohly zůstat v hospodářství, pak se dostaly do pozice podruhů, či odstěhovat se a založit vlastní domácnost. Jejich povinností bylo postarat se o staré rodiče. Ti obvykle dožívali na výměnku v péči hospodáře a jeho rodiny. Zajímavé je, že tato služba byla zahrnuta do smlouvy, která převáděla hospodářství na nového majitele.

Doba modernizace a její vliv na rodinu

V období modernizace, kdy technický pokrok přinesl hluboké společenské změny, se nabízejí nové pracovní příležitosti ve městech a dochází ke stěhování mladých rodin za prací. Tím se změnila ekonomická funkce rodiny, byla oddělena rodina a práce. Majetek, děděný z generace na generaci a společná práce všech věkových skupin v rámci rodiny přestávají být soudržným prvkem. Nejčastějším modelem se stává

dvougenerační (nukleární) typ rodiny – rodiče a jejich děti. Oddělením širšího příbuzenstva a služebnictva rodiče a děti společně vytvářejí užší kruh, kde je větší prostor pro blízké citové vazby. Podle Možného se s nástupem modernity rozvolnila se některá významná pouta, jimiž společnost držela pohromadě rodinu jako mezigenerační společenství i jako manželský pár. Poklesla především síla ekonomického tlaku na udržení rodiny, rodina už není především společenstvím majetku a sdíleným hospodářstvím, jehož základem byla domácnost vlastníci dům... (2008, s. 275). Nová je i situace žen: *„v devatenáctém století měly všeobecně pozitivní revoluční přeměny ve výrobním způsobu, ve struktuře osídlení a míře blahobytu dostupného pro nejširší vrstvy populace, souhrnně nazývané průmyslovou revolucí, na rodinu a zejména na postavení žen v ní rozporuplný dopad: zvedly sice všeobecně životní úroveň, oddělily však bydliště a pracoviště a učinily masy žen závislé na zaměstnání mužů. Ženy, nemohouce být dále přímými spolupracovnicemi mužů v produkující domácnosti, staly se poskytovatelkami obsluhy jejich pracovní síly“* (Možný 2008, s. 178).

Změna nastává též v uzavírání manželských svazků. Kromě církevních jsou uznávány sňatky občanské. Novinkou je instituce rozvodu, od stolu a lože (r. 1869) a tím i možnost uzavírání nových dalších sňatků. Je však podmíněno povolením rozluky, která byla udělována papežem, později biskupem.

V této historické době dochází ke změně mezigeneračních vztahů - rodina již není ucelenou ekonomickou jednotkou - a i vinou neolokálního dochází k jejich částečnému rozpadu. Domácí prostředí dostává novou funkci – stává se soukromým útočištěm před veřejnou sférou. Smluvní zaměstnanec, který je v této době novinkou, přináší relativní svobodu a zajištěnost, zároveň však přicházejí sociální otřesy a nepokoje.

Rodina v komunistickém Československu

S nástupem komunistického režimu nastává brždění procesu modernizace. Revoluční převrat v roce 1948 hlásal rovnost a osvobození. Rodina se pro nový režim stala nebezpečnou: *„...rodinná soudržnost představuje pro kolektivní obětavost nebezpečnou konkurenční loajalitu“* (Možný 2008 s. 182). A jak dále Možný píše – ženám byla

jejich pracovní mobilizace předložena jako dosažení rovnosti, jako cesta jejich emancipace, rovná účast v placeném zaměstnání a rozsáhlý, energicky realizovaný program na osvobození ženy od handicapu mateřství výstavbou sítě školek a jeslí, jež přijímaly dítě od tří měsíců... (2008, s. 183). Byl prosazován názor, že děti jsou v předškolních zařízeních kvalitně vedeny vyškoleným personálem, který výchovu zajistí lépe, než matka. I pedagogové a psychologové tvrdili, že matka nemá pro zajištění rozvoje dítěte odborné předpoklady.

Původní velkolepé ideje, kdy stát převezme péči o zabezpečení rodiny, se ukázaly jako nefunkční. Matky malých dětí často chyběly pro jejich onemocnění a státu se přestal provoz jeslí a školek namísto delší mateřské dovolené ekonomicky vyplácet. V šedesátých letech nastal pomalý obrat, kdy i pediatři znovuobjevili, že mateřská péče je nenahraditelná. Stát sice zajistil institucionální péči o děti, kolektivní výchova však přinesla mnohá negativa. Z důvodu pracovní vytíženosti rodičů nebylo mnohdy možné utvářet jejich pevné citové vztahy k dětem. Můžeme však dohledat i pozitivní důsledky – z důvodu špatného fungování sociálního zajištění se rodina stmelovala. Jednotlivé generace si navzájem poskytovaly při vyrovnávání nedostatků podporu a tak se zpevnily rodinné vazby. Později, v sedmdesátých letech, díky populační politice státu, kdy měly mladé rodiny možnost sehnat dostupné bydlení a získat bezúročnou novomanželskou půjčku, docházelo k uzavírání sňatků v dřívějším věku. Tím vznikl prostor pro současné fungování tří generací – dětí, rodičů a prarodičů. Vzhledem k pracovnímu vytížení, zpravidla obou rodičů, byla pomoc prarodičů, jak finanční, tak provozní často nezbytná. Především babičky pomáhaly s fungováním domácnosti a hlídáním dětí. Můžeme tedy konstatovat, že v období normalizace došlo k posílení mezigeneračních vztahů.

Změny po roce 1989 a jejich dopad na rodinu

Nové poměry přinesly změnu do života téměř každému - jak píše Maříková, procesy nastartované sametovou revolucí výrazně zasáhly jak muže a ženy coby jednotlivce, tak i celé rodiny a domácnosti, v nichž tito jedinci žijí (2000, s. 141). Pro mladé lidi se otevřela širší nabídka vzdělávání, přišla možnost cestování a osobního i profesního růstu. To vše zapříčinilo odsouvání času zakládání rodin do pozdějšího věku. Zároveň

se zvýšil počet neúplných rodin, tím pádem i vyvstala nutnost pomoci prarodičů s vnoučaty. I vlivem změny ekonomických poměrů se rapidně snížila porodnost a česká společnost začala stárnout. Stále dochází k nepoměru mezi produktivní a seniorskou složkou populace. Penzijní systém nemůže spolehlivě fungovat, výhledově se již počítá s jeho úplnou destabilizací. Vlády se sice v posledních letech snaží prosazovat různá reformní opatření, zatím však bez valných výsledků. Odpovědnost je přesouvána na jedince, s apelováním na nutnost „myslet na zadní kolečka“. V blízké budoucnosti bude nutné řešit dopady zestárlé společnosti v různých oblastech, bude nezbytné otevřít otázku fungování mezigenerační solidarity v každodenním životě.

Tato doba přinesla charakteristický rys - jak píše Maříková ve své studii, po roce 1989 se narušil ustálený stav, který panoval na konci 80 let, kdy většina rodin byla v oblasti příjmů a spotřeby výrazně nivelizována (2000, s. 143). Rozdíly mezi příjmy domácností znamenají výraznou diferenciaci mezi životní úrovní jak nositelů různých profesí, tak poměrů určených teritoriálně. Stále se zvyšuje poměr domácností s nadprůměrným příjmem a tím i s nadstandartním vybavením, zároveň však také stále vzrůstá počet rodin, které žijí na hranici životního minima. Z toho vyplývá kromě jiného i dopad na klima v dětských kolektivech, kde jsou majetkové poměry nezřídka předmětem nežádoucího kastování.

3 PODOBA DNEŠNÍ RODINY

Typickým jevem pro současnou českou rodinu je zaměstnanost ženy v produktivním věku, a to většinou na plný úvazek. Provoz rodin, hlavně s menšími dětmi, je při pracovní vytíženosti rodičů náročný. Pomůže-li někdo z příbuzných při jeho zajišťování, je to velkým přínosem. Tím se otevírá prostor pro nenásilné udržování rodinných vazeb, většinou mezigeneračních.

Mladí lidé si svůj rodinný život lépe plánují, zpravidla zvažují připravenost rodinu ekonomicky zajistit, do úvahy berou i své profesní zájmy. Podle Maříkové, nositeli některých klíčových změn, konkrétně změn manželského a rodinného života, které se v české rodině odehrávají po roce 1989, jsou v prvé řadě mladí lidé – z genderového hlediska pak mladé ženy (2000, s. 147). Jak Maříková píše dále, to, jakou konkrétní strategii pro svůj budoucí život přijmou, bude pro další vývoj naší společnosti, potažmo rodiny, klíčové. Zda si vyberou cestu, kde bude převažovat hodnotová orientace na dobré fungování rodiny, či zda dají přednost kariéře před dětmi (2000, s. 147).

Velké procento rodinných domácností tvoří rodiny úplné, jejich podíl se ale dlouhodobě snižuje. Ekonomické poměry v neúplných rodinách vyžadují zvýšenou produktivitu práce toho, kdo její chod zajišťuje. V těchto nelehkých situacích bývá pomoc prarodičů nezbytná. Částečně se tak nahrazuje nedostatečnost v sociální politice státu. Chybí jak finanční prostředky – limitu pro poskytování přídavků na děti dosahuje málokdo, tak bezproblémové fungování předškolních zařízení. Omezený počet míst ve státních školkách a dnes již i ve školách je velkou systémovou chybou. Na řadu pak přichází využívání soukromých zařízení, to však vzhledem k finanční náročnosti není dostupné všem. Mnohé rodiny se tak dostávají do začarovaného kruhu, kdy matka po mateřské dovolené potřebuje z ekonomických důvodů nastoupit do práce, nemá však možnost dávat dítě do školky. Musí tedy volit, zda přijme zaměstnání, které je dobře placené, ale vyžaduje vysoké pracovní nasazení - tím pádem jí zbývá méně času na péči o dítě - či zda zůstane doma bez vlastního příjmu.

Shrme-li všechny aspekty, které v současnosti na rodinné prostředí působí, musíme konstatovat, že podmínky pro jeho harmonický vývoj nejsou ideální. Vysoký tlak na

pracovní výkon, hrozící nezaměstnanost a nevyhovující zajištění pomoci ze strany státu vyžadují velké osobní nasazení.

Rozpad manželského, případně nesezdaného partnerského svazku je v dnešní době častý. Příčiny tohoto fenoménu jsou ale podle sociologů nejednoznačné. Sňatek je dnes na rozdíl od dřívějších dob, kdy se jednalo o slib věrnosti před Bohem, poměrně snadno zrušitelný. Stal se občanskou smlouvou, jejíž platnost je plně v kompetenci zúčastněných stran.

S možností nestability svazku se „počítá“ již od seznámení - „*mladí lidé si dnes hledají partnera s vědomím, že rozvodovost je nebývale vysoká*“ (Možný 2008, s. 211). Dnes se u nás rozvádí téměř každý druhý manželský pár. Ale jak ve své publikaci ubezpečuje Možný, šance na stabilní rodinu není tak malá jak ukazuje ona padesátiprocentní pravděpodobnost rozpadu manželství, kterou vyčteme ze souhrnné míry rozvodovosti. Především ji zvyšují opakované rozvody: určitá malá část populace se rozvede za život i několikrát a tito rotující jedinci zvyšují celkovou rozvodovost ...“ (2008, s. 276). A jak k tomu Možný dále uvádí „...*růst počtu rozvodů má svůj strop už proto, že se nemůže rozvést více lidí, než se provdá či ožení, a že se stoupající pravděpodobností rozvodu klesá i motivace k uzavírání manželství*“ (2008, s. 228).

Rozvod vždy znamená ekonomickou ztrátu pro přímo zúčastněné, ale je i dlouhodobým materiálním omezením pro děti. Opět se dostáváme ke složité situaci v neúplných rodinách, kdy přichází na řadu mezigenerační solidarita a nutnost pomoci příbuzenstva.

Dalším novým, typickým rysem v dnešní společnosti je velký podíl domácností samostatně hospodařících osob. Tzv. *singles* mají značnou ekonomickou sílu a se založením rodiny většinou nepočítají. Jak se bude nerovnováha rodina – bezdětní vyvíjet dál se dá jen těžko předpovídat. Stejně tak je otázkou jaký vliv bude mít nepoměrný vztah podílu mladých a starých a domorodců a přistěhovalců.

Jaký to bude mít dopad na mezigenerační soužití? Také zvyšováním hranice odchodu do penze se pravděpodobně omezí prostor pro typické fungování českých prarodičů, vzájemná pomoc ale bude pravděpodobně nadále žádoucí a výhodná.

3.1 Rodinné interakce a krize

Rodina je místo, kde dítě získává první zkušenosti ve vztazích s druhými lidmi. Kde se učí jaké hodnoty jsou pro život důležité, je prostorem, kde poprvé potkává životní vzory. Vícegenerační rodina se skládá z dětí, rodičů a prarodičů. V ideálním případě je místem, kde všichni z jejich členů najdou pochopení a pomoc, pocit bezpečí a lásky. Dnes se již se společným bydlením a tím i s nutností řešení každodenních provozních problémů setkáváme spíše výjimečně. Generace žijí obvykle odděleně, vzájemná pospolitost je podporována formou rodinných setkání a návštěv. V publikaci Klevetové a Dlabalové se k tomu dočteme: *„Bezprostřední každodenní generační soužití se neosvědčuje, je obtížné zabránit generačnímu střetnutí. Otázkou zůstává, nakolik jsou střety přínosem pro rozvoj osobnosti a chápání potřeb druhých“* (2008, s. 30).

Dnes jsme často svědky toho, že mladí lidé z domova rodičů příliš nespěchají. Touha k osamostatnění se odsouvá na dobu, kdy je jedinec zajištěn ekonomicky a může si dovolit založit vlastní rodinu. Ne vždy je pak generační soužití jednoduché – různé pohledy na záležitosti všedního života mohou vést ke konfliktům. Jedná se většinou o malou míru vzájemné tolerance, ohledů na potřeby soukromí a potřeby druhého. Zde je na místě připomenout, že vzájemná pomoc, úcta a láska mezilidské vztahy upevňuje a dává nám jedinečný pocit tolik potřebného zázemí.

Jak říká Farková – základem stability rodiny je stabilita vztahu obou rodičů, kromě funkčních vztahů se mohou vyskytnout i méně fungující (2008, s. 233). Časté a konfliktní řešení názorových rozporů mezi rodiči má jednoznačně negativní dopady na psychický vývoj dětí a následně je špatným vzorem při budování jejich vlastní rodiny. Podle Alana přicházejí nejzávažnější rodinné a manželské tenze v období péče o děti školního věku a především v čase jejich dospívání (1989, s. 356). Je to doba, kdy vrcholí napětí v mezigeneračních vztazích – mezi rodiči a dětmi. Tato krize může mít různé dopady – buď se rodiče semknou a jejich vztah se upevní (to v případě, že mají stejný či podobný názor jak náročné situace řešit), nebo dojde o ochlazení vztahu (to nastává při výrazné rozdílnosti přístupu k dětem – shovívavost x přísnost).

Konflikty mezi partnery často ústí v rozvod či oddělené bydlení. Historie však ukazuje, že nejde o nový fenomén. Možný píše, že je poměr neúplných rodin od počátku šestnáctého století (tedy doby, kdy se dá spolehlivěji sledovat) s jistým kolísáním stejný – pravděpodobnost, že děti budou vychovávány úplným párem rodičů, kteří je zplodili, nebyla nikdy výrazně větší ani menší, než dnes, při téměř 30% pravděpodobnosti rozvodu (1990, s. 148).

3.2 Sociální zajištění ze strany státu

Pernerová uvádí, že rodina platí za zárodečnou buňku státu ...mikrokosmos rodiny odráží i makrokosmos státu: jestliže ve státě dominovala kontrola, vládla i v rodině. Jestliže se šetří ve státním rozpočtu, musejí šetřit i rodiny....(2000, s. 49). Provázanost sociální politiky státu a situace rodiny je zřejmá. Statistika dnes hovoří neúprosně, rodí se čím dále méně dětí, česká populace stárne. Co je důvodem tohoto vývoje lze jen těžko určit. Je to nepříznivá ekonomická situace? Či rozpad tradičního modelu rodiny? Nebo je na vině to, že ženy dávají raději přednost kariéře před mateřstvím a rodičovstvím?

Nyní, kdy se veřejných financí nedostává, razí naše vlády teorii, že uskrovnovat by se měli všichni, bez rozdílu. Tento přístup je však krátkozraký, čím méně se bude rodit dětí, tím méně budeme mít za dvacet let produktivních práce schopných pracovních sil. Jak by mohl stát zasáhnout a situaci mladým usnadnit? Například nastavením daní tak, aby živiteli rodiny zbyl dostatečný obnos na výdaje. Problém daní se týká i zdanění příjmu mladých mužů – měli by dostat šanci našetřit dostatečné prostředky k založení rodiny. Bylo by potřeba zlepšit podporu zaměstnání maminek, např. částečným úvazkem či pružnou pracovní dobou. Také zajistit kvalitní zařízení předškolní výchovy a postarat se i o mimoškolní vyžití dětí.

Hlavní zásadou odpovědných orgánů by mělo být podporování rodin tak, aby byly motivovány mít více dětí. Kdo si je pořízuje, měl by je dokázat uživit a zároveň mít jistotu, že má za sebou stabilního partnera, tedy stát, který stanoví dostatečnou pomoc při zajištění dávek sociální podpory a pro rodiče snížit daně a odvody. Dnes se dávky

rozdělují na testované, tj. poskytované v závislosti na výši příjmu – přídavek na dítě, příspěvek na bydlení, porodné – a dávky netestované, tj. pro všechny stejné – např. rodičovský příspěvek, dávky péčovské péče, pohřebné. Zde je zajímavé připomenout tzv. boom Husákových dětí, kdy byla na počátku 80. let 20. století prosazena masivní podpora mladých rodin. A to nejen formou finanční, ale i zajištěním dostatku míst v jeslích, školkách, školách a péčí o občanskou vybavenost.

4 VZTAHY MEZI GENERACEMI

Demografické změny

Problém stárnutí populace není jen českou záležitostí, týká se celé Evropy. Důvodem je jednak nižší porodnost, na druhé straně zlepšování zdravotního stavu populace, které vede k dosahování vysokého věku. To přináší novou situaci: „*demografický posun od společnosti s vysokou fertilitou (plodností) k současné společnosti s nízkou úmrtností a nízkou fertilitou vede k většímu počtu žijících generací, to znamená k mezigeneračnímu rozšíření, a současně k nižšímu počtu příslušníků jednotlivých generací, tedy ke generačnímu zúžení*“ (Rabušicová, Kamanová, Pevná 2011, s. 37). Pro budoucnost jsou alarmující následné ekonomické důsledky tohoto stavu. Poměr ekonomicky závislých lidí důchodového věku a občanů ve věku produktivním má nepříznivý vývoj. Odhlédneme-li od aspektu materiálního zajištění seniorů, nabízí se i otázka, jak bude v budoucnu zajištěna péče o staré občany. Postará se o ně stát? Či bude nutná zásadnější spolupráce v rámci rodiny než je tomu dnes?

Proměny tradiční rodiny

V důsledku postupujících demografických změn dochází i k proměně kompozice rodinných sítí. Na rozdíl od dob dřívějších budou mít děti ve svém dospělém věku více možností být se svými prarodiči a naopak stárnoucí rodiče a prarodiče budou moci poskytnout mladé generaci podporu po delší čas. V knize Rabušicové, Kamanové, Pevné se uvádí, že snižující se fertilita způsobuje zkrácení doby trvání takových životních rolí, jako je rodičovství závislého dítěte či vůbec sourozenectví, dlouhověkost zase znamená prodloužení doby strávené jako partner bez dětí, jako rodič nezávislého dítěte, jako prarodič či vnouče nebo sourozenec, pokud existuje, lidé budou prožívat svoje životy spíše ve spojení mezigeneračním než vnitrogeneračním, a to po dlouhou dobu (2011, s. 40).

Mezigenerační soužití dříve a dnes

Jak už bylo uvedeno v předchozích kapitolách, v tradiční společnosti bylo soužití více generací na jednom místě běžné. Na jedné usedlosti žila jak rodina mladého hospodáře, tak předchozího, který dále pracoval podle svých možností. Členové velké rodiny si byli stále nablízku, i když jejich vztahy nemusely být vždy idylické. Dnes je tomu ale jinak: *„současný způsob života rozložil tradiční společenství, tradiční soudržnost rodu a širokého příbuzenstva. Staří dnes potřebují mladé a mladí potřebují staré, ale tradiční formy, ve kterých se tyto potřeby uspokojovaly, jsou narušeny. Staří tím trpí viditelněji, protože zůstávají sami, mladým to zdánlivě tolik nevadí“* (Říčan 1989, s. 395). Říčan k tomu dále podotýká - při dnešním způsobu života rodiče a děti nespojuje společná práce a vzdalují je generační rozdíly ve způsobu života, v názorech na výchovu dětí atd. (1989, s. 339).

Mezigenerační blízkost

Podle odborníků je prospěšné, aby mladá rodina žila odděleně od rodičů. Zejména v období adaptace nového manželství je dobré do jejího chodu příliš nezasahovat, uplatnit nadhled a moudrost zralého věku. Je přirozené, že rodiče chtějí se svými dětmi i nadále udržovat citové vztahy, je však důležité dodržovat dvě zásady. Říčan je uvádí takto: *„udržovat odstup a pěstovat blízkost“* (1989, s. 396). Odstupem rozumějme stanovení určité hranice, kterou nebudeme překračovat – jako příklad můžeme uvést: na návštěvu přijdu jen po dohodě, pokud to nebude nutné, nebudu vyžadovat váš čas, budu respektovat vaše výchovné zásady atp. Potřeba blízkosti po šedesátém roce ale stoupá, na svých dětech se stáváme citově závislejší. Je však třeba hledat vhodnou formu, jak blízkost pěstovat. Mohou to být společné zájmy či nabídnutí pomoci. Nežádá se ale stává, že si staří lidé „kupují“ přízeň formou dáreků a peněz. Říčan k tomu dodává: *“je to stará moudrost: darované peníze spíš kazí vztahy mezi lidmi, než aby je zlepšoval...něco úplně jiného je posloužit, pohostit, navštívit v nemoci“* (Říčan 1989, s. 398). Předčasné citové závislosti na dětech je možné předejít udržováním přátelských vztahů s vrstevníky, sebevzděláváním a pěstováním koníčků. I ve vztahu k vnoučatům být aktivní a nabízet zajímavý program, třeba pozvat je na oběd či přiměřeně dlouho vyprávět o rodinné minulosti.

Dospělé děti a jejich rodiče

Doba, kdy dítě dospěje a zakládá novou rodinu je přelomová pro něj i jeho rodiče. Proces odpoutávání může přinést negativní jevy, které by mohly mít za důsledek rozpad vztahu. Rodiče musí nalézt cestu k partnerovi svých dětí, nevměšovat se a upustit od sebeprosazování. Někteří starší lidé mají pocit, že jim není věnována dostatečná pozornost, je však těžké trávit s nimi čas na úkor partnera, péče o děti či odpočinku. Když se rodina rozroste o vnoučata, stanou se prarodiče nepostradatelnými články širší rodiny, stávají se jistotou rodičů. Je však potřeba respektovat jejich výchovné zásady a nepřekračovat domluvenou hranici nevměšování.

Prarodiče a vnoučata

Farková píše, že k roli prarodičů patří být tak trochu s vnoučaty spiklenci ne proti rodičům, ale proti nepříjemnostem, záludnostem i strádání přítomného i budoucího života (2008, s. 232). Mezi prarodiči a vnoučaty často vzniká velmi cenný vztah. Podle Žumárové vliv prarodičů na dítě vzrůstá právě ve chvíli, kdy má dítě problémy a pocit, že mu rodiče nevěnují pozornost (2009, s. 81). Vnouče ocení, že se má komu svěřit a má kde najít zázemí, prarodiče zase získávají cenný pocit, že mohou být užiteční a pomáhat. V rodinách, kde již prarodiče nejsou, či kde se blízké vazby neudrží, chybí vnoučatům velmi potřebný pocit možnosti útočiště. V odborných publikacích můžeme najít několik zásadních pouček pro klidné soužití s prarodiči: prarodiče mají právo na svůj život a péče o vnoučata není jejich povinností. Jejich pomoc není automatická, žádosti nemusí vždy vyhovět. Na druhou stranu, i když jsou s vnoučaty často, je potřeba respektovat výchovné zásady rodičů. Pokud dojde k nějaké výchovné neshodě, nemá se řešit před dětmi. V případě, že potřebují pomoc prarodiče, je velmi vhodné podle možností zapojit i vnoučata.

Mezigenerační konflikty

Pokud žije více generací pod jednou střechou, zákonitě se dostávají každodenní problémy. Vhodným prostředkem k jejich řešení je pořádání tzv. rodinných rad, jak uvádějí B. L. Bettnerová a A. Lewová – je to neohrožující prostor pro plánování, diskuse a rozdělování povinností a jasně dává najevo nutnost účasti a spolupráce všech členů na zajištění chodu domácnosti. Nikdo není příliš starý, bezvýznamný či špatný na

to, aby mohl rodině přispět (1995, s. 57). Často se však setkáváme s mezigeneračními konflikty. Jirásková píše, že hlavní roli většinou sehrává předpojatost rozdílných generací vůči sobě navzájem a trvání na nejrůznějších, byť i nepravdivých klišé (2005, s. 26). Pak je potřeba přikročit k účinné komunikaci, která povede k představení názorů a argumentů a k vyjasnění potřeb obou zúčastněných stran. I když se stane, že z této diskuse neodcházejí všichni spokojení, přesto je to cesta k tomu, jak se dozvědět něco nového o sobě i o druhých.

Nezbytná pomoc

Pro stárnoucí manželský pár je důležitý dobře fungující partnerský vztah. Postupem času však přichází doba, kdy staří lidé potřebují pomoc mladších, obzvláště v případě ovdovění či nemoci. Pak záleží na tom, jak se dřívější více či méně povedené mezigenerační soužití promítne do posledního období života. Zda zvítězí úcta ke stáří, soucit, svědomí a vděčnost či zda rodina zvolí formu umístění do sociálního zařízení. Jak uvádí MUDr. Z. Kalvach z České gerontologické a geriatrické společnosti, dlouhodobou ústavní péči ve skutečnosti u nás potřebuje jen 5% lidí tzv. seniorského věku. Přesto vykazujeme nesrovnatelně vyšší lůžkovou kapacitu než kdekoliv na světě (in Valouchová, 2011, s. 20).

Zajímavé projekty

Za zmínku stojí zajímavý projekt představený v knize V. Cesari Lusso „Prarodiče, rodiče a vnoučata“ (2011). Sdružení s názvem „Škola švýcarsko francouzských prarodičů“ podporuje mezigenerační vztahy, organizuje vzájemná setkávání prarodičů a je otevřené všem zájemcům. Zároveň také nabízí pomoc při řešení problémů a poskytuje rady a informace. Kromě setkávání s vrstevníky a účasti na různých seminářích a debatách umožňuje návštěvu různých společenských akcí či výletů určených pro prarodiče a jejich vnoučata.

Dalším netradičním počinem, který otevírá cestu k porozumění mezi generacemi je ojedinělá spolupráce v Grace Living Center v Oklahomě. V tomto zařízení pro seniory fungují dvě třídy pro předškolní děti ve věku 4 – 5 let. Soužití je přínosné jak pro seniory, kteří podle svých možností mohou s dětmi aktivně trávit svůj čas, tak pro děti.

Ty jsou pro „své“ dědečky a babičky vítaným rozptýlením a zároveň od nich dostávají péči při společných aktivitách – napří při různých rukodělných činnostech, divadelních představeních či vzájemném předcítání. Tato forma soužití generace v Oklahomě funguje již více než deset let. Podobné projekty však můžeme najít i v Evropě (Sladká 1999, s. 5).

Mezigenerační učení

S předáváním znalostí a dovedností se můžeme setkat ve všech historických etapách, vždy se přenášely od starších mladším, obohacování poznatky však funguje obousměrně. Mezigenerační učení můžeme popsat jako proces, kdy se v rámci mezigeneračních interakcí formou vzájemně prospěšných činností buduje soudržnost a přispívá se tak k většímu porozumění a respektu mezi generacemi: *„shrňeme-li místo mezigeneračního učení v rámci obvyklých kategorií učení, můžeme konstatovat, že se jedná jak o učení záměrné, tak nezáměrné, jak vědomé, tak nevědomé, dále senzomotorické, verbálně kognitivní či sociální učení, celoživotní a všeživotní, převážně neformální a informální“* (Rabušicová, Kamanová, Pevná 2011, s. 35).

Rychlý vývoj v mnoha oblastech současného života vyžaduje odpovídající reakci celé populace. Pro rozvoj jednotlivce je nezbytné neustálé přijímání nových poznatků a informací. Koncept celoživotního učení je nutné prosazovat ke zvládnutí změn v moderní společnosti, potřeba vzdělávání napříč generacemi zapadá do širšího společenského kontextu.

O mezigeneračním učení v rámci rodiny píše ve své publikaci Rabušicová, Kamanová a Pevná: *„Fungující rodina je považována za jedinečnou sociální skupinu, která na základě společně sdíleného prostoru a času a v průběhu interakcí jejích členů umožňuje učení se a učení druhého. Mezigenerační učení tedy spojuje koncept celoživotního a všeživotního učení“* (2011, s. 45). V prostředí rodiny dochází v rámci mezigeneračního učení kromě přenosu nových pokrokových a převratných informací i k zajištění pokračování kontinuity – prostřednictvím předávání rodinných tradic a duchovního dědictví. Jak uvádějí Rabušicová, Kamanová, Pevná - vzájemné

mezigenerační učení umožňuje také pronikat do světa ostatních generací a udržovat povědomí o jejich rozdílných potřebách a problémech (2011, s. 86).

S mezigeneračním přenosem se nesetkáváme pouze v rámci rodiny. Provází nás prakticky všude – ve škole, v zaměstnání i v oblasti zájmových aktivit. Jednotlivé generace spolu koexistují, pěstují vzájemné vztahy, komunikují spolu. Kromě již zmíněných poznatků a dovedností probíhá i sociální učení.

O prospěšnosti učení mezi generacemi se v knize Rabušicové, Kamanové a Pevné můžeme dočíst: „*Řekněme ve shodě s mnoha teoretickými zdroji, že mezigenerační učení může obohacovat dobrý život lidí všech generací a vytvářet potenciál pro to, aby žili šťastněji, zdravěji a lépe naplňovali svůj život*“ (2011, s. 187). Jak však Rabušicová, Kamanová a Pevná uvádějí dále, není pro tento výrok možné najít jednoznačné a přímočaré potvrzení, neboť všechny efekty mezigeneračního učení neumíme změřit (2011, s. 187).

Problematika mezigeneračního učení v současné době je zahrnuta do výzkumných okruhů praktické části této práce.

PRAKTICKÁ ČÁST

5 VÝZKUM

Cíl výzkumu

Cílem výzkumu bylo prozkoumat, jak v dnešní rychlé době fungují vztahy mezi jednotlivými generacemi. Prioritní pozornost je věnována mezigeneračnímu učení, tedy vzájemnému předávání zkušeností, návyků, dovedností i postojů. Základem pro přenos informací i praktických návyků jsou dobré mezigenerační vazby, a proto je předmětem zkoumání i četnost setkávání.

Výzkumný soubor

Pro výzkumné šetření bylo třeba vyhledat takové rodiny, kde jsou zastoupeny všechny tři generace přibližně stejných věkových parametrů. Pro zkoumaný soubor byly osloveny dospělé děti ve věku 20 – 26 let, které zatím nezaložily vlastní rodiny, jejich rodiče (aby byla dobrá možnost srovnání, jsou všichni v produktivním věku) a jejich prarodiče, ti zastupují nejstarší generaci.

Zástupci generace prarodičů se narodili či prožili dětství v období války, dospívali v poválečných letech, prožili padesátá léta i normalizaci. Jejich děti vyrůstaly v době socialismu, jejich vnoučata se narodila v porevoluční době. Pro vývoj názorů a postojů jedince je vliv společenských podmínek velmi důležitý, historické kontexty ovlivňují postoje jednotlivých generací.

Při hledání vhodných respondentů byly využity kontakty s náhodnými účastníky kreativních kursů. Všichni dotazovaní se výzkumu zúčastnili dobrovolně, byli poučeni o možnosti rozhovor kdykoliv ukončit či neodpovídat na otázky, které by jim byly nepříjemné. U většiny odpovídajících převládalo pochopení a vstřícnost, vyskytli se však i takoví, kteří, další spolupráci v průběhu výzkumu odmítli. Na počátku rozhovoru byl všem představen cíl bakalářské práce a provedeno ujištění, že nebudou publikována skutečná jména respondentů.

Do finálního výzkumného souboru bylo zařazeno osm rodin, kde jsou zastoupeny tři generace. Rozhodujícím kritériem byl věk respondentů.

Výzkumná metoda

S ohledem na cíl šetření a charakter výzkumných otázek byla použita metoda nestrukturovaného rozhovoru s volným pořadím otázek. Tak byla umožněna volnost odpovědí, což přineslo i nové a rozšiřující informace.

Jednotlivá povídání byla zachycena pomocí diktafonu a posléze převedena do písemné podoby, zaznamenány byly i významnější mimické projevy. Zásadním se ukázala potřeba navození příjemné atmosféry a navázání přátelského vztahu, některé otázky tak mohly být rozšířeny do osobnější roviny. U některých respondentů se pořizování záznamu ukázalo jako stresující a omezující upřímné odpovědi.

Výhodou této výzkumné metody je možnost navázání bližšího vztahu s respondentem a možnost rozšířit otázku pro získání podrobnější informace, nevýhodou je časová náročnost sběru dat a obtížné vyhodnocování získaných údajů.

Sběr dat probíhal po dobu tří měsíců (září – prosinec 2013), setkání s respondenty se odehrávala v prostředí izolovaném od okolního dění. Tematické okruhy otázek byly zformulovány předem, průběh rozhovorů byl nejprve vyzkoušen na třech dobrovolnicích – zástupcích jednotlivých generací. Přepisy rozhovorů jsou přílohou této práce.

S přihlédnutím na osobní rovinu některých témat .byl kladen velký důraz na respektování soukromí. Podstatnou roli zde hrála také kondice a nálada respondentů, u nejstarší generace musely být brány ohledy na zdravotní stav.

Po ukončení rozhovorů bylo získáno velké množství dat. Prvním úkolem bylo provést kategorizaci odpovědí, jejich seřazení a přidělení kódů ke stejným typům. V další fázi vyhodnocování byly tyto základní kategorie rozděleny do menších celků.

Porovnáním odpovědí jednotlivých účastníků rozhovorů z jedné rodiny vznikla jakási mozaika, odrážející stav rodinného společenství. Zde je nutné přihlídnout k otázce míry otevřenosti jednotlivých odpovídajících a jejich odvaze a ochotě popsat situaci pravdivě. Také je potřeba zohlednit skutečnost, že stejně nebo podobně položená otázka může být u jednotlivých dotazovaných chápána rozdílně.

Časový harmonogram postupu výzkumu

1. Přípravná fáze (srpen 2013)
 - a) Vytipování souboru respondentů
 - b) Definování problémů, formulace výzkumných otázek
 - c) Stanovení časového plánu

2. Realizační fáze (září – prosinec 2013)

3. Vyhodnocovací fáze (leden – únor 2014)
 - a) Transkripce rozhovorů
 - b) Kategorizace odpovědí
 - c) Analýza dat
 - d) Interpretace výsledků
 - e) Formulace závěrů

Charakteristika výzkumného vzorku

V rámci výzkumu byly provedeny rozhovory se dvaceti čtyřmi osobami, všechny byly ubezpečeny, že jejich identita nebude zveřejněna. Jednalo se o zástupce generace dětí (věk 20 – 26 let), generaci jejich rodičů (věk 49 – 55 let) a jejich prarodičů (věk 68 – 85 let). Pro kvalitativní šetření byly vytipovány takové rodiny, kde se v generaci prarodičů a rodičů vyskytoval alespoň jeden člen a generace dětí byla zastoupena dospělým jedincem.

Jak se při výzkumu ukázalo, většina dospělých dětí dosud bydlela s rodiči, jen ve dvou případech se osamostatnily a mají svojí domácnost. Prarodiče bydlí s rodinou rodičů

společně pouze v jednom případě, ve dvou případech bydlí v jiném městě. Všichni zástupci kategorie dětí mají bydliště v hlavním městě Praze.

V době konání výzkumu byli všichni zástupci generace rodičů v produktivním věku, nikdo z nich nebyl nezaměstnaný. Děti se věnovaly studiu či prvnímu zaměstnání, prarodiče byli všichni ve starobním důchodu.

Průběh šetření

Rozhovory probíhaly vždy jen mezi čtyřma očima. Respondenti byli nejprve seznámeni s rámcovými tématy, poté jim byly kladeny podrobnější otázky – ty byly přizpůsobeny situaci v konkrétní rodině, případně navazovaly na již zjištěná data od ostatních příbuzných.

Výzkumné otázky

Pro zmapování fungování vzájemných vztahů tří generací v rámci jedné rodiny byly předem vytyčeny níže uvedené okruhy zkoumání:

- Jak vypadá soužití a vzájemné kontakty prarodičů, rodičů a vnoučat – mají v dnešní době čas na společné aktivity?
- Přináší dnešní doba konflikty a nedorozumění mezi generacemi?
- Funguje dnes princip vzájemné pomoci?
- Jak vnímají dospělé děti, rodiče a prarodiče vzájemné učení a co se od sebe navzájem učí?

V průběhu jednotlivých rozhovorů byly otázky podle potřeby rozšířeny o další podtémata.

6 VÝSLEDKY ŠETŘENÍ

Výsledky šetření jsou shrnuty do čtyř hlavních okruhů, posuzována byla četnost setkávání v rodinách, případná existence konfliktů a nedorozumění v rámci rodiny, fungování vzájemné pomoci a průběh a přínos mezigeneračního učení. V závěru této kapitoly je nad rámec výzkumu představen subjektivní pohled tří zástupkyň nejstarší generace na mezigenerační soužití dříve a dnes.

6.1 Četnost setkávání v rodinách

Během výzkumu se ukázalo, že ve sledovaném náhodném vzorku respondentů není četnost vzájemného setkávání v současné době vysoká. Jak uvádí vnuk B: *„dnes už se vidáme všichni pohromadě jenom o Vánocích, ale to máme moc rádi. Už to není jako dřív, když jsme byli malí, to jsme se s rodiči i s babičkou a dědou setkávali skoro každý týden“*. Důvodem je zejména vytíženost mladé a střední generace, její zástupci věnují čas i energii studiu a svému zaměstnání – vyžaduje to dnešní ekonomická situace a společenské nároky. Široká je také nabídka zájmových činností, příležitostí k cestování, mladí mají možnost studia v zahraničí. Členové nejmladší generace si začínají budovat svůj život, pěstují si své partnerské vztahy a plánují samostatnou rodinu.

V případě, že se jedná o připravená a víceméně pravidelná vícegenerační setkání (Vánoce, oslavy), většina z dotázaných se jich ráda účastní. Četnějšími se ukázaly kontakty mezi prarodiči a vnoučaty, zde je patrná přetrvávající vazba z doby, kdy spolu trávili čas bez rodičů v rámci výpomoci o prázdninách či při zajišťování denního provozu a pomoci s hlídáním.

Celé rodiny se více setkávaly v době, kdy byla vnoučata malá. Jedním z důvodů byla potřeba jejich zaopatření prarodiči. Dnes již mají mladí své specifické zájmy a vlastní život a při společných aktivitách by obtížně nalézali stejný cíl. Všechny generace dohromady se setkávají spíše při formálních a tradičních akcích.

U výzkumného vzorku, kdy většina dospělých dětí bydlí pohromadě se svými rodiči, dochází ke kontaktu těchto dvou generací v rámci denního provozu prakticky stále. Rodiče považují byt za své území, od mladých očekávají přizpůsobení se určitým pravidlům. Rodné „hnízdo“ opouštějí děti později, než tomu bylo dříve. Rodiče jsou sice s nimi nablízku, jejich soužití však není tak provázáno, jako v minulosti, jedná se spíše o potkávání než setkávání.

Z provedeného výzkumu vyplývá, že mezigenerační soužití v dnešní době má jinou podobu než v tradiční rodině, v rodině doby industriální, poválečné, doby padesátých let i období normalizace a socialismu. Vzájemné kontakty a pomoc probíhají, problém však představují časové možnosti. Jejich rozsah souvisí s aktuální situací na trhu práce, členové rodin v produktivním věku často musí věnovat svému zaměstnání více času, než tomu bylo dříve. Prožívají období, kdy jsou na vrcholu své profesní kariéry a nacházejí se ve skupině nejvíce ohrožené nezaměstnaností.

Nejhůře snášejí absenci společně tráveného času zástupci nejstarší generace, svůj volný čas by rádi věnovali mladším, prožívali by ho rádi v jejich přítomnosti. Nabízí se zde možnost mezigeneračního setkávání mimo rodinu, například v různých zájmových aktivitách, je však nutné přihlídnout k fyzické i psychické kondici seniora a k šíři jejich nabídky. Sociální izolovanost a z ní vyplývající osamělost starých lidí je vážným problémem.

6.2 Konflikty a nedorozumění mezi generacemi

U většiny oslovených rodin bydlí generace prarodičů a rodičů s dospělými dětmi odděleně, tím se zmenšuje prostor pro vzájemné neshody provozního typu. Výstižně to komentuje respondentka vnučka E: „...ano neshody nebo rozdílné názory se vyskytnou, já si je poslechnu, ale vždycky mám možnost se zařídit podle svého. Třeba babičce vadí, jak chodím oblečená, ale protože se vidíme málo, tak to při návštěvě nějak vydržím“.

Na rozdíl od dřívějších dob, kdy spolu zástupci tří generací často sdíleli společné bydliště, bydlí generace odděleně. Novým trendem je však zakládání rodin v pozdějším

věku, většina oslovených dětí žije pohromadě s rodiči. Zde mají možnost částečného soukromí, musí se ale podílet na chodu domácnosti, což někdy přináší drobné neshody.

Prarodiče svým dětem, tedy rodičům vnuků, nejvíce připomínají průběh výchovy, v jednom případě se vyskytl negativní komentář k hospodaření s penězi. U vnoučat se jim nelíbí styl trávení volného času, případně oblékání, také by ocenili silnější orientaci na duchovní hodnoty. Nedá se však hovořit o konfliktech v pravém slova smyslu, spíše o vzájemném nepochopení. Vnoučata se zase své prarodiče snaží zasvětit do současného politického a společenského dění, i v tomto se často neshodnou, ale vzájemně se více nepřesvědčují.

Mezi generací rodičů a dospělých dětí se nejčastěji vyskytly rozdílné názory na hospodaření s financemi a trávení volného času. Na druhou stranu zde došlo k pozitivnímu hodnocení tolerantního přístupu rodičů a jejich vstřícnosti k potřebám dětí.

Pro prarodiče je největším zdrojem nepochopení četnost setkávání – sami mají mnoho volného času a rádi by se o něj podělili se svými dětmi a vnoučaty, ale i toto téma bylo nakonec u všech komentováno s pochopením. Zástupci střední generace nejčastěji svým rodičům vytýkají pasivní přístup, snaží se zlepšení kvality jejich života, což je při zavedených stereotypch velmi těžké.

Celkově se dá hodnotit atmosféra v jednotlivých rodinách pozitivně, případné rozdílné názory jsou přijímány s tolerancí. Hlubší problém se ukázal ve dvou případech, kdy do současnosti přetrvávají dozvuky dřívějších konfliktů v rámci širší rodiny. Oba se týkaly starších záležitostí a vzhledem k delikátnosti problému nebyly dále rozebírány.

6.3 Fungování vzájemné pomoci

I když je převážná většina respondentů v dnešní rychlé době časově velmi vytížena, princip vzájemné pomoci funguje. Matka B odpověděla na otázku, jak funguje princip výpomoci v její rodině takto: „ *to je samozřejmé, že když je potřeba, tak babičce*

nakoupíme, někdy já, někdy syn, podle toho, jak máme čas. Někdy jí to sice nepřipadá moc rychlé, ale děláme co můžeme...taky jí pomáháme s barákem, s řemeslníky a tak... a ona nám? Je ještě čiperná, třeba dělá pro všechny ráda zavařeniny, nebo přijde zalít kytky, když jsme pryč...“.

Nejčastějšími příjemci pomoci v rámci této výzkumné skupiny jsou senioři - potřebují ji při těžších fyzických pracích, úředních jednáních a technických záležitostech. Jsou to většinou ženy středního věku, které poskytují svým starým rodičům praktickou i emoční podporu. V téměř všech rodinách se do vzájemných vazeb promítá dřívější blízký vztah prarodičů a vnoučat, pocházející z doby, kdy se babičky a dědové věnovali svým malým vnoučatům.

I nyní, v případě potřeby, jsou s ohledem na aktuální kondici a zdravotní stav, senioři schopni a ochotni pomoci mladším. Například při zařizování jednodušších záležitostí a vykonávání drobných domácích prací.

V jednom případě se celá rodina dělí o péči o nemohoucí seniorku, podle časového harmonogramu se o ní střídají jak její děti, tak vnoučata. Přináší to sice organizační náročnost, všichni se ale přizpůsobili a pomáhají podle svých možností.

U zkoumaného vzorku, kdy zatím příslušníci nejmladší generace nemají vlastní děti, zatím nenastal tzv. problém „sendvičové generace“, kdy je nutné zajistit staré rodiče a zároveň poskytovat pomoc při péči o vnoučata. Senioři, disponující poměrně velkým množstvím volného času, by rádi více pomáhali mladším – projevuje se zde generativita, potřeba být prospěšným. Ne vždy se však podaří najít oblast, kde by svou snahu mohli uplatnit.

6.4 Mezigenerační učení

Rodina je místem, které dává jedinci pevný základ pro budování vlastního života. Je to prostor, kde dochází k předávání hodnot mezi generacemi. Vzájemné kontakty slouží k uchování kulturního dědictví rodinné historie, ale i k učení běžným dovednostem.

Podle respondentky babičky C je to ...*“domácí škola pro život, vždyť jsem je tu naučila všechno, od pozdravení a poděkování, přes vyšívání po lásku k literatuře“*, a vnučka C k tomu dodává: ...*“a když jsme byli malí, moc rádi jsme poslouchali, jaké to bylo, když byla babička mladá, jak na ně byl jejich tatínek přísný a tvrdě je vychovával. A taky jak jezdili na chatu, kam jezdíme dodnes a navštěvovali se s okolními rodinami, stejně jako my...Tak nám předává informace, které my povíme svým dětem...”*

Blízké vztahy mezi rodiči a dětmi a vhodné příležitosti (společná setkání, výlety, společné stolování) umožňují přenos hodnot prostřednictvím obvyklých denních aktivit. Jak bylo ve výzkumu zjištěno, přínos je oboustranný a slouží k získávání kompetencí pro běžný život.

Šetření ukázalo, že ve zkoumaných rodinách probíhá mezigenerační učení neustále. Můžeme tedy konstatovat, že je celoživotní záležitostí. Funguje zde mezigenerační předávání jak praktických dovedností, tak poznatků, zkušeností, hodnot a postojů. Probíhá záměrnou a nezáměrnou formou, odehrává se ve všech oblastech života.

Co se kdo od koho učí? Generace vnoučat přináší do rodiny nové poznatky z oblasti moderní techniky, a to jak svým rodičům, tak prarodičům. Také jsou často těmi, kdo ostatní seznamují s novinkami ve společnosti, s aktuálním stavem v politice i v kultuře.

Generace rodičů předává svým dětem v první řadě vzorce chování a jednání, svoje zkušenosti, učí je morálce a hodnotám. Kromě sociálního učení jsou to principy péče o domácnost a hospodaření s penězi. Matky se zaměřují na typicky ženská témata – vaření a starost o rodinu. Otcové se zase věnují technickým dovednostem potřebným pro každodenní provoz (drobné opravy, péče o zahradu či automobil).

Prarodiče jsou nositeli rodinné tradice a kultury, předávají mladším rituály, seznamují je s dávnými událostmi a příběhy.

Z provedeného výzkumu vyplývá, že typickým pro prarodiče je přenášení rodinné kontinuity, pro rodiče učení dovedností a předávání vědomostí a pro děti seznamování starších s novými impulsy a aktuálním děním.

Uvedené rozdělení představuje pouze nejvýraznější položky mezigeneračního učení. V každé rodině má jiný obsah i směr působení. Podstatné však je, že k tomu, aby mohlo probíhat, je potřeba komunikace uvnitř rodiny, mezigenerační solidarity, snahy k udržení dobrých vztahů a vzájemné podpory.

Přínosem výzkumu je zjištění, že generace vítají vzájemné kontakty, omezením jsou ale časové a provozní možnosti. V rámci setkávání probíhá reciproční výměna názorů a předávání hodnot i dovedností. Jednotliví členové si napříč generacemi pomáhají – dříve hlavně v péči o vnoučata, dnes zejména o členy v seniorském věku. Podpora je poskytována podle možností vzájemně, promítají se sem ale konkrétní osobní vztahy. Můžeme tedy konstatovat, že rodina je stále místem, kde se jedinci dostává přirozenou cestou množství podnětů a zkušeností, kde nachází uspokojení základních potřeb a kde najde pomoc a zázemí.

Mezigenerační soužití a učení mimo rodinu

V průběhu šetření se také ukázala zajímavou problematika mezigeneračních vztahů mimo rodinu. U respondentů, kteří k tomu byli přístupní, bylo zkoumáno, zda se s mladšími, případně staršími stýkají a jak tyto kontakty vnímají. Z odpovědí vyplynulo, že generace prarodičů nemá příliš příležitostí se s mladými potkávat, kontakty jsou zaměřené spíše na vrstevníky, a to převážně na osoby v sousedství či v širší rodině. Jak uvádí babička A: *...nemám příležitost se s někým mladým setkat, dříve v práci, tam jsem měla mladá děvčata, s nimi bylo hezké popovídání, ale dneska mi zbývají jen sousedky.*“

Respondenti středního věku mají možnost setkávání a tím i sociálních kontaktů s mladšími i staršími v rámci pracovního procesu. I zde dochází k formálnímu, informálnímu a neformálnímu učení prakticky neustále a recipročně. Matka B s tím má

tuto zkušenost: „*Já pracuju na vedoucí pozici, mám tam i starší i mladé. Uvědomuju si to, že od každého pochyťím něco jiného, oni se také navzájem doplňují, ale někdy je to těžké. Dochází i k nedorozuměním*“. V pracovních kolektivech se v důsledku prodlužování doby odchodu do důchodu bude vyskytovat čím dál více starších osob a vyvstane potřeba udržení harmonie v zaměstnaneckém týmu. Je otázkou, zda přístup mladých, tedy nadšení pro nové postupy, dravost a neformálnost, zavedený osvědčený běh pracovního procesu obohatí či zda dojde ke střetu a nepochopení ze strany starších.

Pro mladou generaci jsou mnohdy přirozenou autoritou a zdrojem zajímavých zkušeností jak učitelé, tak lektoři a vedoucí v rámci zájmových aktivit. Ti přenášejí na mládež kromě praktických rad a dovedností i výchovné postupy a přispívají tak k jejich výchově – např. vnuk G se v rámci výuky tance učí i vytrvalosti a pílí: „*Trenéra moc obdivuju, moc chci být jako on, jde nám příkladem, trénuje s námi, všichni ho bereme. Když se nám nechce, nenutí nás, jen nám řekne, že je to naše věc a to nás vyburcuje*“.

6.5 Mezigenerační soužití dříve a dnes

U tří zástupkyň nejstarší generace byla po dohodě a mimo záznam nastolena otázka, zda tyto dámy považují intenzitu mezigeneračního soužití shodnou s dobou, kdy ony byly v roli matek. Shodně uvedly, že se domnívají, že dříve bylo rodinné společenství kompaktnější. Při hledání důvodu tohoto stavu jsme společně došly k závěru, že období před listopadovou revolucí paradoxně přispívalo k soudržnosti rodinných příslušníků. Zejména pro nutnost vzájemné podpory, spojení a výpomoci.

Vyrovňování nedostatků, jak hmotných, tak finančních, v rámci rodinného společenství posilovalo mezigenerační spojení. Podle dnešních babiček šlo o dělení se o nedostatkové zboží, vzájemné krátkodobé finanční výpomoci či zprostředkování kontaktů pro zajištění chybějících služeb.

Nezanedbatelnou byla také výpomoc při péči o děti. Buď byly v době zaměstnání rodičů zcela v péči prarodičů – to s ohledem na tehdejší délku mateřské dovolené – či si jí v rámci tehdy běžného společného bydlení užívaly velmi často.

Respondentky také nezávisle na sobě uvedly, že velkým stmelovacím momentem byl společný negativní přístup k tehdejšímu socialistickému zřízení. Sdílený názor na nedostatečné fungování státu, absenci demokracie a svobody v mnoha oblastech přinesl zpevnění rodinných vazeb.

Tyto postřehy a vzpomínky byly sdělovány spontánně a ochotně, důvodem je patrně to, že odpovídající nebyly stresovány pořizováním záznamu. Je však nutné přihlédnout k tomu, že se jedná o vzpomínky staré přibližně čtyřicet let a mohou být již velmi zkresleny a zidealizovány.

ZÁVĚR

Hlavním cílem této práce bylo zjistit, **jak fungují vztahy mezi generacemi** v dnešní době. V první, teoretické části, bylo cílem zmapovat stav rodinných vazeb a mezigeneračního soužití v různých historických dobách. Na základě dostupných historických pramenů a údajů v odborné literatuře byl uveden přehled vývoje rodiny od její tradiční formy po současnost. Pozornost byla také věnována vývojovým fázím v průběhu života dospělého jedince a jeho pozici v rodině v jednotlivých životních etapách.

V druhé, praktické části, bylo cílem prozkoumat, jaké jsou vztahy mezi generacemi dnes. Jako výzkumná metoda byl použit strukturovaný rozhovor se zástupci tří generací v osmi náhodně vybraných rodinách. Okruhy otázek byly zaměřeny na četnost vzájemného setkávání, trávení společného času, případnou existenci mezigeneračních konfliktů, fungování vzájemné pomoci a průběh mezigeneračního učení. Na základě výzkumného šetření bylo zjištěno, že četnost setkávání jednotlivých generací převážně vinou nedostatku času není velká, zmenšuje se tím prostor pro vzájemné konflikty. V případě, že nastanou, nejedná se o zásadní nedorozumění, ve většině případů jde o rozdílný postoj ke stylu života z pohledu jednotlivých generací. Dalším zkoumaným tématem byla otázka, jak vnímají dospělé děti, rodiče a prarodiče vzájemné učení a co se od sebe navzájem učí. Z odpovědí vyplynulo, že mezi generacemi jsou předávány jak praktické dovednosti, tak návody a postupy pro život. Učení probíhá recipročně a je celoživotní záležitostí. Významná je také vzájemná pomoc, která probíhá podle časových i individuálních možností a potřeb jednotlivců.

Cíl výzkumu byl naplněn, je však nutno přihlédnout k tomu, že se jedná pouze o náhodně vybraný vzorek populace. Výzkumná otázka zněla: „Jak fungují vztahy mezi generacemi?“. Můžeme konstatovat, že jsou v rámci výzkumného vzorku v různé intenzitě udržovány a pěstovány, a to s ohledem na specifickou situaci v konkrétní rodině. V kontextu s historickým vývojem, popsáním v teoretické části, se v praktické části potvrzuje, že velký vliv na její chod má tradice pěstovaná uvnitř každé z nich, uchovávaná po generace.

Šetření v praktické části práce naznačilo, že nejproblematictější otázkou je malá četnost mezigeneračního setkávání, tak to uvedla převážná část seniorů – prarodičů. Sociální vazby, tolik potřebné pro život každého člověka, je potřeba hledat i mimo rodinu. Bylo by tedy zajímavé zjistit, v jaké míře jsou nabízeny aktivity tohoto typu např. v oblasti zájmové činnosti. Na rozdíl od vazeb v rámci jedné generace se při trávení času s mladšími – jak uvedla babička F - *....,dá omládnout o pět let za dvě hodiny a je to moc příjemné...*“.

S ohledem na výsledky výzkumu můžeme konstatovat, že rodina je přístavem, kde je možné najít zázemí a podporu, je však nutné pracovat na pěstování vzájemných vztahů prostřednictvím společně sdíleného času. Obohacením pro život mohou být i kontakty mezi generacemi mimo rodinu, vhodné příležitosti se nabízejí v rámci setkávání prostřednictvím neformálního a informálního vzdělávání dospělých.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam použitých českých zdrojů

- ALAN, J., 1989. *Etapy života očima sociologie*. 1. vyd. Praha: Panorama. ISBN 80-7038-044-6.
- BETTNEROVÁ, B. L., LEWOVÁ, A., 1995. *Odvaha žít svůj život*, 1. vyd. Hradec Králové: Konfrontace. ISBN 80-901773-2-8.
- CESSARI LUSSO, V., 2011. *Prarodiče, rodiče a vnoučata*, 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0003-1.
- FARKOVÁ, M., 2008. *Vybrané kapitoly z psychologie*. 2. vyd. Praha: UJAK. ISBN 978-80-86723-64-8.
- HORSKÝ, J., SELIGOVÁ, M., 1997. *Rodina našich předků*. 1. vyd. Praha: NLN. ISBN 80-7106-195-6.
- JIRÁSKOVÁ V., a kol. 2005. *Mezigenerační porozumění a komunikace*. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia s. r. o.. ISBN 80-86861-80-5.
- KLEVETOVÁ, D., DLABALOVÁ, I., 2008. *Motivační prvky při práci se seniory*. 1. vyd. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-2169-9.
- MAŘÍKOVÁ, H., 2000. *Proměny současné české rodiny: Rodina – gender – stratifikace*. 1. vyd. Praha: SLON. ISBN 80-85850-93-1.
- MOŽNÝ, I., 1990. *Moderní rodina (mýty a skutečnost)*. 1. vyd. Praha: Blok. ISBN 80-7029-018-8.
- MOŽNÝ, I., 2008. *Rodina a společnost*. 2. vyd. Praha: SLON. ISBN 978-80-86429-87-8.
- PERNEROVÁ, R., 1999. *Tabu v rodinné komunikaci*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-363-3.
- PLŇAVA, I., 1998. *Spolu každý sám*. 1. vyd. Praha: NLN. ISBN 80-7106-292-8.
- RABUŠICOVÁ, M., KAMANOVÁ, L., PEVNÁ, K., 2011. *O mezigeneračním učení*. 1. vyd. Brno: MU. ISBN 978-80-210-5750-0.
- ŘÍČAN, P. 1989. *Cesta životem*. 1. vyd. Praha: Panorama. ISBN 80-7038-078-0.
- SATIROVÁ, V., 2007. *Společná terapie rodiny*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-303-1.

VÁGNEROVÁ, M., 2012. *Vývojová psychologie: I. Dětství a dospívání*. 2. vyd. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-2153-1.

VÁGNEROVÁ, M., 2007. *Vývojová psychologie: II. Dospělost a stáří*. 1. vyd. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-1318-5.

ŽUMÁROVÁ, M., BALOGOVÁ, B., 2009. *Mezzigeneračné mosty*, 1, vyd. Menta Media. ISBN 978-80-89392-08-7.

Články v časopisech

SLADKÁ, J., 1999. *Gerontologický podzim v režii Šedých panterů?*. Gerontologie. č. 8, s. 5. Dostupné z http://www.zdrava-rodina.cz/med/med899/med899_11.html.

VALOUCHOVÁ, A., 2011. *Do školky chodím do domova důchodců*. Rodina a škola. č. 8, s. 20. ISSN 0035-7766.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A – Výzkumné okruhy zahrnuté v otázkách rozhovorů..... I

Příloha B – Transkripce rozhovorů II

PŘÍLOHY

Příloha A – Výzkumné okruhy zahrnuté v otázkách rozhovorů

- 1) Jak vypadá soužití a vzájemné kontakty prarodičů, rodičů a vnoučat – mají v dnešní době čas na společné aktivity?
- 2) Přináší dnešní doba konflikty a nedorozumění mezi generacemi?
- 3) Funguje dnes princip vzájemné pomoci?
- 4) Jak vnímají dospělé děti, rodiče a prarodiče vzájemné učení a co se od sebe navzájem učí?

Příloha B – Transkripce rozhovorů

(přepsány byly pouze ty pasáže, které se týkají výzkumných témat, z praktických důvodů byly vynechány i seznamovací a zdvořilostní části rozhovorů)

RODINA A

Vnučka, 23 let

Můžete si vybrat oblast, kterou začneme.

Tak třeba otázka č. 2. (*usmívá se*)

Tedy zda máte uvnitř rodiny nějaké neshody či konflikty...

No, tak jsem to myslela...někdy se nedohodneme se sourozenci, já mám mladší sestru i brácha, ale to je asi normální všude. Není to nic zásadního, ale rodiče se na nás za to zlobí. Mně to ale připadá normální.

A jak to je ve vztahu k rodičům a babičce? Také se někdy nedohodnete?

My se nevidíme moc často, scházíme se všichni někdy o víkendech u babičky na chalupě a je to fajn.

Tam se tedy scházíte celá rodina, máte nějaké společné koníčky?

Babička se hodně věnuje zahrádce, když jsem k ní jezdila na letní prázdniny, často jsem jí pomáhala. Celkem mě to bavilo, ale teď na to nemám čas. Studuji vysokou školu, mám hodně kamarádů, jsem raději s nimi. Někdy si vyjedeme společně na kole, teď už jen na malé výlety, babička s dědou jezdí jen kousek a po rovině.

Dobrá, kdybyste tedy měla kromě práce na zahrádce najít ještě další oblasti, kde jste se od rodičů či prarodičů něco naučila, které by to byly?

Doma musím hodně pomáhat, když si nevím rady, poradím se s mamkou. Taky mi radí při učení, to vlastně oba, vystudovali stejný obor jako dělám já. A já jim zase můžu pomoci s mobilem nebo s počítačem. Ale to pro ně dělají i sourozenci.

To je skvělé.

Jo a ještě občas i s rodiči jezdíme pomáhat s řezáním dřeva na chalupu a třeba když se musí posekat tráva. Tak tam jedeme všichni dohromady.

Matka, 50 let

Mluvila jsem s vaší dcerou Barborou, to je hezké, že vám pomáhá při používání moderní techniky.

Toho si hodně vážím, je to lepší, než hledat nějakou firmu, snaží se být se mnou trpělivá, ale je to někdy těžké, nějak k tomu nemám vztah. A mobil i počítač potřebuju každý den.....

Co se vám vybaví, když se zeptám na mezigenerační učení?

Asi bych zmínila co si myslím, že naopak Bára pochytila ode mne. Snažím se jí vést aby byla dobrá hospodyně, je pravda, že domácími pracemi stráví nejvíce času ze všech dětí. Beru to tak, že já jsem se taky naučila všechno od mojí mámy. A to u nás bývalo velmi přísné.

A co ještě jste se naučila od své maminky?

No, asi nejvíce si cením jejího pohledu na život. Taky jsme doma byly tři děti a ona to s námi dobře uměla, všechno zvládla, tak jsem to pak vzala jako příklad... Předávání zkušeností je potřeba, když si nevím rady, tak se jí zeptám na názor, ale stejně si to přeberu podle svého.

Tak to vypadá na harmonické rodinné soužití.

Celkem ano, rodiče pěstují tradici setkávání naší rodiny a rodin mých bratrů o Vánocích a příležitostně i na chalupě v Podkrkonoší. Tak se všichni sejdeme tak jednou, dvakrát do roka. Samozřejmě, že tam, a nejen tam, občas přijdou nějaká výbušná témata, ale v podstatě to není nic vážného.

Týká se to třeba názorů na mladou generaci?

Ano, někdy, ale je to jen vyslovení nějaké pochybnosti, výměny názorů a tím to skončí, není to nějak silové, nehádáme se kvůli tomu. Mrzí mě, že mámě nedokážu lépe přiblížit současnost, už špatně přijímá novoty. A přitom by to pomohlo všem.

A ještě se zeptám, zda je nějaká oblast, kde můžete pomáhat svým rodičům, ať fyzicky či radou, zkušeností...?

Snažíme se jim pomoci, když nás o to požádají. Třeba když je potřeba nějaká těžší práce, převážně se to týká zahrady. Česání jablek, nebo opravy, případně třeba někam dojet. A taky se s námi rodiče radí, když potřebují jednat s úřady, teď jsme byli společně vyřizovat převod bytu do osobního vlastnictví, tak se s námi cítili jistější.

Kromě toho, že se scházíte o Vánocích, jak často se vídáte během roku?

Takhle společně úplně všichni málo, ale jednotlivě, já s našimi nebo děti s babičkou docela často. Ona jim občas kupuje oblečení, pak jdou do cukrárny. Nebo k nám jen tak zajde na chvilku v týdnu. Já ale chodím pozdě z práce, tak ji někdy ani nezastihnu.

A ještě jsem si vzpomněla, ano určitě se s dětmi ani s rodiči neshodneme v otázkách politiky, před volbami jsme měli velké diskuse (*mračí se*)

Babička, 73 let

Máte velkou rodinu, to musí být pěkné, když jste všichni pohromadě.

To ano, vážím si toho. Ale když se sejdou, tak si je nestačím užít, je to asi patnáct lidí...

A jak často se takto sejdete?

Úplně všichni jen výjimečně, to je moc lidí. Ale snažím se, aby přijeli za námi na chalupu, tam je hodně místa a zahrada. Ale nemají čas, všechny děti se rozprchnou za svými kamarády, jejich rodiče taky jezdí s různými partami. Dřív to bylo lepší, vnoučata jsem hlídala o prázdninách a užili jsme si to.

Takže vám i pomáhaly?

To ano, když už byly větší, hlavně holky, v kuchyni a na zahradě. A teď přijdou častěji holky (*vnoučata*), než jejich rodiče. Ale stejně se mi stýská ... (*povzdechne si*).

A dneska, jak vám pomáhají dneska?

Oni mi rádi pomáhají, teď zrovna jsem potřebovala poradit, jak mám postupovat na úřadě, to je velká pomoc. Taky když byl děda nemocný, léčil se půl roku s boreliózou, tak mě moc pomohli. Bez toho bych to nezvládla. A já bych zase chtěla dělat něco pro ně, ale teď s tím dědou, starám se o něj, moc mě to zaměstnává (*tváří se nešťastně*).

A ještě mi řekněte, je nějaké téma, kde se s dětmi nebo vnoučaty neshodnete?

Hmm, nevím, no moc nerozumím té dnešní módě, třeba Petr, to je vnuk od druhé dcery, nosí kalhoty, pas to má až u kolen, někdy mě rozčiluje i hudba, kterou poslouchá. Ale ať si to řeší rodiče. A taky jsem chtěla, aby všechny děti více četly, ale asi jim neumím poradit ten správný žánr. Oni spíš ty časopisy a přitom je ta klasika tak důležitá, vždyť to potřebují i do školy a ještě je to hezké.

Je nějaké místo, kde se můžete setkat s mladou generací? Kde byste se mohla dozvědět něco nového od mladých a oni od vás?

Nemám příležitost se s někým mladým setkat, dříve v práci, tam jsem měla mladá děvčata, s nimi bylo hezké popovídání, ale dneska mi zbývají jen sousedky.

Kdybyste měla vybrat něco, at' praktickou činnost či názor nebo vědomost, co jste přebrala od dcery či vnučky, co by to bylo?

Jako myslíte, co mě naučily? Já už se nic neučím... *(tváří se rozpačitě)*.

Třeba nějaký pohled na společenskou událost nebo politickou situaci ...

My se na politice neshodneme. Ale třeba když se sejdeme, tak se vypráví o tom, co se děje ve světě, třeba ty přírodní katastrofy, nebo co se děje v Anglii s královnou a tak ...

RODINA B

Matka, 49 let

Jaké to je, když bydlí více generací pod jednou střechou?

Asi jako všude, občas to to někde skřípne *(směje se)*.

A je to vážné?

Ne, to ne, my když chceme, tak se zavřeme v samostatném bytě, navzájem se bez ohlášení nenavštěvujeme.

Vy tady bydlíte s vaší matkou, to je praktické, když je něco potřeba, nemáte to k sobě daleko...

Na to je to výborné. Manžel pracuje převážnou část roku v cizině, bez mých rodičů bych výchovu kluků nezvládla. Pohlídali prakticky kdykoliv, uvědomuju si ale, že se někdy výchova dělala spíše podle babičky než podle mě. Ale zase mají hezký vztah, jak byli často spolu.

Dneska to už funguje asi obráceně, vaši rodiče už také asi na všechno nestačí...

Oni jsou docela čiperní, baví je práce na zahradě, za to jsme vděční. Já jsem dlouho v práci a o víkendu mám ještě druhou práci a musím taky někdy odpočívat. Ale máma, ta to zastane. Taky když nám dělali nové topení, tak stačilo, že byla doma, já bych si musela brát dovolenou. Zase když je potřeba, tak Kryštof vezme auto a odveze je kam potřebují, třeba na nákup, nebo na hřbitov, nebo třeba na chatu.....*(tváří se velmi spokojeně)*.

Tak to jsou určitě rodiče spokojení, mohou se na vás spolehnout. A vy zase na ně...

To je samozřejmé, že když je potřeba, tak babičce nakoupíme, někdy já, někdy syn, podle toho, jak máme čas. Někdy jí to sice nepřipadá moc rychlé, ale děláme co můžeme...taky jí pomáháme s barákem, s řemeslníky a tak...a ona nám? Je ještě čiperná, třeba dělá pro všechny ráda zavařeniny, nebo přijde zalít kytky, když jsme pryč.

A je nějaká oblast, kde máte neshodu, s rodiči ... nebo se synem?

No nevím, teď si nevzpomenu *(váhá)* ... snad jedině rodičům vadí, že syn občas přijde pozdě domů, třeba v pátek jde za zábavou a vrátí se až pozdě v noci nebo ráno. Já to беру tak, že je dospělý a nechci už mu do toho zasahovat. Matka to ale bere jako že bych ho měla ještě vychovávat. Asi se to brzo změní, Kryštof má slečnu a chtějí si společně pronajmout byt. Uvědomuju si, že babička syna v podstatě vychovala, byla s ním mnohem častěji než já a cítí se zodpovědná i dneska. Taky nemůže v noci spát *(směje se)*, tak má jeho příchody pod kontrolou, na rozdíl ode mne ...

Ještě bych se ráda zeptala, zda se někdy sejdete všichni společně, dohromady...

Kromě toho, že se potkáváme v domě, se někdy sejdeme na jídle, buď tady u nás nebo nahoře u mámy. A taky na rodinných oslavách, když má někdo narozeniny. Nebo

jezdíme na návštěvy do Kolína, tam je příbuzenstvo od mého otce... ale to moc ráda nemám (*tváří se provinile*).

Souhlasíte s tím, že se generace mezi sebou stále něco učí, předávají si zkušenosti a dovednosti?

Když se ohlídnu zpátky, tak asi nejvíc, když jsem byla já malá a kluci malí ... Ale vlastně máte pravdu, pořád se učíme, něco dostáváme, něco dáváme, přejímáme názory ... to asi každý den, ale nevím jestli je to učení v pravém slova smyslu..

Máte možnost setkávání se s mladší generací někde mimo rodinu? Třeba v zaměstnání? Má to pro vás nějaký přínos?

Já pracuji na vedoucí pozici, mám tam starší i mladé. Uvědomuju si to, že od každého pochytím něco jiného, oni se také navzájem doplňují, ale někdy je to těžké. Dochází i k nedorozuměním.

Babička, 80 let

Od vaší dcery jsem se dozvěděla, že jste strávila hodně času s vnukem Kryštofem, máte spolu i dnes blízký vztah?

My jsme spolu prožili celé jeho dětství, s jeho bratrem ne, to ještě byl zeť zaměstnaný v Čechách. Ale jak jezdil pryč, dcera už na oba nestačila a tak byl malý u nás. Co jsme toho prožili! (*raduje se*).

A teď, jak to vypadá?

No, on má teď děvče, tak je nejvíc s ní ... na mě čas nezbyvá, na starou bábu (*směje se*). Prý se budou někam stěhovat ...

To se vám asi bude stýskat ...

Někdy mě i rozzlobí, někdy chodí pozdě domů, já v noci už moc nespím, tak si říkám, že je to nebezpečný ...chodit někde v noci. Už jsem to říkala i Daně, ale ona že je to jeho věc, tak já tomu nerozumím.

Dobře ...Když bydlíte v jednom domě, tak se s dcerou vidíte téměř denně...

Jo, to jo, ale vždycky je to jenom chvilka. Už zase někam běží. Já budu mít teď v prosinci kulatý narozeniny, tak se těším, že se snad všichni sejdeme. Řeknu dceři aby to všechno svolala sem k nám. Když je nás víc, tak je veselo, člověk se něco dozví, co se kde děje, já mám vždycky připravený otázky.

Co vás třeba zajímá?

Jak je to vlastně s důchody, jestli se to zlepší a tak. A jestli mi někdo poradí, kde se dá líp nakoupit. Někdy se vypravím i sama na nákup,

A jindy, kdo vám nakupuje?

Chodíme s dědou a když jede dcera na velký nákup, tak jí dám papír ...(*vesele*).

Věděla byste o něčem co se od vás učí dcera?

No jistěže! Pořád se ptá na něco od vaření. Nemá takovou zkušenost, nevaří často a jak mě má po ruce, tak jí poradím hned.

Vnuk, 20 let

Kryštofe, maminka vás chválila, že často pomáháte babičce...

Snažím se, vím, že to potřebuje, ale já mám teď taky málo času.

A naopak, určitě se najde něco, co dělají babička s dědou pro ostatní.

Třeba na zahradě, jsou tady pořád, tak můžou.

Je nějaká oblast, ve které si s rodiči nebo s prarodiči výrazně nerozumíte?

Nevím ... někdy jsou připomínky, ale já nic hrozného nedělám. Mám svoje starosti ... (*otráveně*).

Nedá se tomu říkat konflikt?

Asi ne, nikdy nemůžete všem vyhovět.

Co jste se od babičky a dědy naučil, co vám vytane jako první na mysli?

Myslím, že nejvíc ty základní věci, taky mi pomáhali s učením.

Máte na mysli třeba základní věci jako jak se chovat, morální zásady ...

Na to je hlavně děda, je přísný. Ale o mě se hlavně zajímala babička Jitka. I druhá babička, ale ta bydlí daleko.

A když někdy děda potřebuje poradit – čeho se to týká?

On je fanda do techniky, zkoušel jsem mu ukázat něco na počítači, ale nešlo mu to. Chtěl jsem mu ukázat, jak se skenují fotky, to by mohl udělat. Má jich spoustu, taky by se dobře zachovaly, nezvládl to. Mám to jeho povídání o minulosti a předcích rád.

A poslední otázka – scházíte se někdy celá rodina – tedy všechny generace dohromady?

Moc ne, nejde to zorganizovat. Dnes už se vídáme všichni pohromadě jenom o Vánocích, ale to máme moc rádi. Už to není jako dřív, když jsme byli malí, to jsme se s rodiči i s babičkou a dědou setkávali skoro každý týden.

A s rodiči, s těmi podnikáte něco společného?

Když přijede táta, tak jo. Ale o tom nechci mluvit, představoval bych si to jinak...

RODINA C

Babička, 79 let

(v době její návštěvy neměla dobrou náladu, snažila se mi ale vyhovět a odpovědět na všechny otázky)

Máte to tady moc hezké, zvládáte sama postarat se o domácnost?

Co mi zbývá? Bývalý manžel už tu není a ostatní na mě nemají čas. Syn sice bydlí blízko, ale je pořád v práci, snacha taky, někdy přijde Katka. Ale většinou se trochu pohádáme *(smutně)*.

Zlobí vás?

Zlobí, zlobí, je už dospělá, vnučka moje. Ale stejně jí chci říct, co se mi nelíbí.

Třeba?

Ona nemá žádné kulturní zájmy. Pořád chodí ven, s kamarády, na výlety. Zeptám se jí, kde byla na výstavě a nic ... nebo divadlo.

A co syn a snacha?

Ty jí to schvalují. Ale že by byla zlá to ne, jinak je to dobrý.

Navštěvujete se někdy?

Já k nim nechodím. Oni sem přijdou, když mě třeba něco bolí a potřebuju nákup, to i Katka, ta mi pomůže někdy i s nádobím a tak. Taky potřebuju poradit od syna s barákem, tak to mi zařídí řemeslníky a tak. Já mám ještě jednoho syna, ale ten se nestará ... *(smutně)*. Dřív to bylo lepší, mám tři vnoučata, když byly malé, stýkali jsme se všichni.

A kdybyste je všechny pozvala?

Už na to nemám sílu, připravit to a domlouvat. Už si říkám, když nechtěj, ať nechodí! *(rázně)*

Ještě bych se vás ráda zeptala na vzájemné učení, co myslíte, že jste předala svým dětem, co jste je naučila a co dnes pochyťíte od nich?

Se svými dětmi jste pořád, když jsou ještě doma, je to domácí škola pro život, vždyť jsem je tu naučila všechno, od pozdravení a poděkování, přes vyšívání po lásku k literatuře. To tedy u mých dětí, u vnučky se mi to už tolik nepovedlo (*zklamaně*).

A vy? Potřebujete někdy nějakou radu od svých dětí?

Ano, když mi něco doma nefunguje.

Vnučka, 25 let

Katko, jaký máte vztah s rodiči a s babičkou?

Asi tak normální, s našima se doma míváme, někdy jsme spolu o víkendu. Za babičkou občas zajdu, ale vždycky se jí něco nelíbí, pustí si televizi nebo rádio a všechno kritizuje. Že to dřív bylo lepší a kdo je jak oblečený a tak. A mě to nebaví, tak jí pomůžu něco udělat a zase jdu. Ale nehádáme se, spíš je to nepochopení, vím, že to nemyslí zle, jen žila v jiné době.

To je škoda.

Ona se změnila, když děda odešel, rozvedli se před deseti lety, on bydlí jinde. Když jsme byli malí, tak bývala veselá, co si pamatuju.

Říkala mi, že jste se spolu tehdy více stýkala.

Pamatuju se, že mě vodila do školky a pak i do školy.

Z té doby si asi pamatujete na něco výrazného, co vás naučila.....

Písničky, básničky, vyprávěla mi o svém dětství a rodičích. Dneska mě vlastně učí, jak není hezké, když je starý člověk negativní...

Dá se to asi také zdůvodnit tím, že prožila nějakou špatnou zkušenost....

Oni se ještě rozhádali se strejdou, něco kvůli dědictví po příbuzných, ale já o tom nic nevím. A když byl děda s ní tak se taky hádali. Je mi to taky líto.

Dozvěděla jste se od svých prarodičů něco z rodinné historie?

Určitě, to jsem vždycky měla ráda. Když babička vzpomíná, celá rozkvetá a když jsme byli malí, moc rádi jsme poslouchali, jaké to bylo, když byla babička mladá, jak na ně byl jejich tatínek přísný a tvrdě je vychovával. A taky jak jezdili na chatu, kam jezdíme dodnes a navštěvovali se s okolními rodinami, stejně jako my...Tak nám předává informace, které my povíme svým dětem.

Obrat'me se k vašim rodičům – dojde někdy na vzájemnou výměnu názorů – myslím v dobrém slova smyslu – ke sdílení nějakých událostí či zážitků?

Bavíme se spolu, třeba o tom, co se děje – když skončila vláda, tak jsme to probírali horem dolem, oni ale mají už takové staré názory (*ušklibne se*) ... Ale jinak je s rodiči dobrá domluva, mají pro mě pochopení, dávali mi vždycky volnost v tom, co jsem chtěla dělat.

Matka, 51 let

Dcera Katka vás pochválila, je spokojená jak jí podporujete...

To ano, teď je dospělá, už jí tak trochu dáváme najevo, že je čas se osamostatnit. Je ale jedináček, tak jsem ráda, že je ještě doma. V minulosti jsme se snažili jí podporovat v tom, co jí bavilo (*vesele*).

Taky jste pěstovali nějaké společné koníčky? A přetrvaly dodnes?

Jezdíme s manželem hodně na kole. Tak jsme jezdili i s ní. Chodila od mala do Skauta, tak měla taky hodně výletů.

O tom mluvila její babička...

Tchýni se to moc nelíbilo, že to není kulturní, ona přírodu moc neuznává (*je v rozpacích*).

A jaký na to máte názor vy?

Nechtěli jsme jí do ničeho nutit. Ona je hodná, vždycky se dobře učila, to je hlavní.

Jsou nějaké příležitosti, kdy se sejde celá rodina? Myslím i s prarodiči...

Naši bydlí 200 kilometrů daleko, tak jen občas a druhá babička je sice blízko, ale nějak to nejde dohromady. Když potřebuje pomoci, tak to uděláme, manžel dohlíží na dům, ale že bychom se scházeli to moc ne. Ona by asi byla ráda, kdybychom tam byli častěji, ale všichni toho máme moc. A stejně se tam necítím moc dobře (*je jí to nepříjemné*).

Ještě se vrátíme ke Katce, není to sice ten správný výraz, ale co se od sebe navzájem učíte?

Jé já bych byla ráda, kdyby se ode mne naučila hospodařit s penězi! (*zvolá*) Chodí na brigády, při škole, třeba musí moc brzo vstávat a pak utratí spoustu peněz najednou, vůbec si nic neušetří.

To je asi o jiném pohledu...

Já jsem zvyklá si nechávat rezervy na horší časy, ale ona ne. Ráda si pořizuje třeba oblečení do přírody, to značkové a to je moc drahé..

Já jsem myslela, jestli si třeba někdy vyměňujete názory na dění ve společnosti, na kulturu...

Jsem ráda, když mi třeba řekne, co se děje ve světě, čte. Jak se to jmenuje... Reflex ... nebo Respekt ...

Oboje jsou časopisy....

Ale té kultuře moc nedá. Já jí zase můžu říct co o tom tématu říkali v televizi.

RODINA D

Otec, 55 let

Jak zvládáte péči o paní Miriam? To musí být hodně složité.

Jsme na to čtyři, tak máme promyšlený systém. Vždycky tam jeden z nás jede na víkend a zůstane tam i v pondělí. Dva dny obstarají moje děti a sestra nebo bratři pak ty další dva dny. Je to složité a náročné, ale nějak se to už zaběhlo.

To vypadá opravdu moc náročně.

Nejlepší by bylo převézt ji do Prahy, ale o tom nechce ani slyšet. Špatně se jí zahojila zlomenina pánevní kosti a je slabá, aby se to řešilo nějak dál. Kousek ujde, ale jen po bytě.

Když máte takto rozdělené služby, to se asi ani všichni sourozenci a jejich rodiny nemůžete setkat?

Teď to opravdu nejde, ale dřív, to bylo dobré. Jsme zvyklí být pohromadě a museli jsme být i jako malí samostatní. Máma pracovala v lázních, je lékařka a ještě musela zvládnout celou domácnost. Pak když už jsme měli svoje rodiny, taky jsme se scházeli. Ale dneska i kdyby tu nebyla ta péče, musíme tvrdě pracovat, no asi jako všichni.

To muselo být spousta lidí najednou.

Pak už jsme se těžko někam vešli, ale stejně tam vždycky nebyli všichni. Při těch setkáních jsme probírali co se dalo, kamarády, politiku, práci, všechno.

Takže si dobře rozumíte ...

Dá se to tak říct, ale k tomu nás vedla máma, abychom byli svorní. A taky byla přísná, museli jsme pomáhat, ale hlavně, chtěla z nás vychovat, jak říkala, řádné lidi. Prostě chtěla, aby měl každý z nás dobrý charakter.

A vyskytlo se vůbec něco, kde jste se neshodli, nějaký konflikt mezi generacemi?

(přemýšlí) ... jenom, to je tak pět let, máma naletěla nějakým podvodníkům, chtěla si půjčit peníze, sice mi o tom řekla dopředu, já jsem jí to zakázal, ale přesto se nechala zlákat. To mě velmi rozčílilo, pak jsem se ještě pokoušel to nějak zrušit, ale nešlo to. Měla svou hlavu a pak na to doplatila... ale bylo to velké poučení. Ano, tomu by se dalo říct konflikt.

Vnučka, 26 let

Míšo, vy jste si vybrala povolání podle své babičky?

No tak trochu, ona byla lékařkou v lázních, vždycky se mi to líbilo. Já jsem se dala na chirurgii, letos jsem školu dokončila. Když má teď tu komplikaci, aspoň jsem to dokázala všem přiblížit a vysvětlit. Babička mi i během studia dávala nějaké rady a zase já jsem jí mohla říct, co je v medicíně nového.

Vaše střídání služeb obdivuji.

Je to tak asi nejlepší, ale máte pravdu, stojí to hodně sil.

Ani to asi nefunguje samo, musí to přece někdo řídit.

Hlavou všeho je táta, on má volnou pracovní dobu, sice má práce hodně, ale dokáže si to zorganizovat a ještě být, jak bych to řekla, dispečerem. Umí to vážně dobře (*uznale*).

Máte s tatínkem nějaké ožehavé téma, něco na čem se rozhodně neshodnete?

Ani ne, naši jsou docela vstřícní. Vejška byla těžká, tak to chápali a pomáhali mi, jak to šlo.

A co babička, tam je nějaká problematická oblast?

Vždycky chce, abychom u ní byli všichni. Nebo alespoň víc lidí. Ale chápe to, že mají všichni práci a taky zájmy. Když byla mladší, tak nám říkala, že máme hodně cestovat, teď, když to už jde - brácha teď studuje v Anglii - už ho dlouho neviděla, tak je jí to líto. Já se jí taky snažím číst noviny a k tomu něco říct, ale má svoji hlavu, taky už je jí 85 let, někdy všechno poplete.

Babička, 85 let

... děkuji, že jste si na mne našla čas, nechci vás příliš obtěžovat...

Já jsem ráda, že tu někdo je, že mám rozptýlení. Děti tu jsou skoro každý den, alespoň se mi to tak zdá, ale jak nemůžu na nohy, tak se nudím, ale nejradši bych je tu měla všechny.. (*je smutná*).

Máte velkou rodinu, snad by se sem ani nevešli...

Dřív tu třeba někdy byli všichni, ale teď teď je to těžký, maj se mnou starosti a k tomu svůj život.

Ale jejich „střídání stráží“ je moc pěkné..

Ba, jsem vděčná ...teď zrovna potřebuju aby přišel nejstarší syn, zlobí mě televize.

Kdybyste si měla vzpomenout, je něco, nějaká oblast, ve které máte s dětmi nebo vnoučaty neshody?

(dlouze přemýšlí)... jako myslíte, kdy mě naštvou? Oni jsou jiní než my, mají jiné podmínky - co se mi nelíbí, třeba když vnučky chodí málo oblečený, nastydnou a rodiče to nepohlídaj.

Vy to berete z toho zdravotního hlediska...

Víte, co já měla pacientů, tak jakoby všechny hlídám pořád.

RODINA E

Matka, 52 let

Jak se vám daří zvládat dvě domácnosti, vzdálené tři tisíce kilometrů?

Nechodím do práce, tak manželovi na týden nachystám všechno dopředu. Tady zase trochu obhospodařím prázdný byt, mamka sem chodí, když tu nejsme, naše děti bydlí už jinde.

A když přijedete, tak máte s dětmi a rodiči nějaká společná setkání?

To se povede málokdy. Já tu mívám ještě nějaká vyřizování, ale za rodiči vždycky zajdu, když něco potřebují, samozřejmě to udělám, ale na nějakou okamžitou pomoc vždycky zavolají moje děti, vnoučata. Uvědomuju si, že bych si je měla užít, dokud to jde, naštěstí jsou soběstační a cítí se důležití, když mají naše děti, obrazně řečeno, na krku. Asi to i někdy přehánějí, děti jsou už dospělé, mají svůj život, svoje partnery a zájmy.

Asi je to těžké najít tu správnou míru.

(váhá s odpovědí) Já to znám jen z vyprávění od obou, ale děti to berou s rezervou.

Je nějaké téma, kde se s rodiči nebo s dětmi neshodnete, kde máte jiný názor?

Teď nevím, co mě zlobí je jak děti utrácení, my jim přilepšujeme, a dost, ale když vidím, za co ty peníze dávají, hlavně Bára, ona tancuje, tak nakupuje různé kostýmy, vezme to jednou a pak to tam leží A s rodiči? Problém máme už dlouho ve vztahu s manželovými rodiči, bydlí na Moravě, jsou na muže moc fixovaní a když se odstěhoval se mnou sem, tak bylo zle *(je jí to nepříjemné)*.

Jestli o tom nechcete mluvit, tak nemusíte...

No je to škoda, když za jeho rodinou jedeme jenom když je nějaký pohřeb.

Když byste se měla zamyslet nad tím, co si mezigeneračně předáváte, co by to bylo?

Jako dnes?

Dnes i v minulosti.

Tak rodiče nás všechno učili, vychovávali, my jsme to zase předali svým dětem. A naučili jsme se i praktické věci.

... a třeba i hodnoty...

Ano, souhlasím.

Vnučka, 26 let

Barboro, vy se prý hodně věnujete tancování, přivedli vás k tomu rodiče?

Ne to ne, chodila jsem při škole na kurs, pak z toho vznikl soubor a teď máme občas i veřejná vystoupení...

A co je to za žánr?

Říká se tomu alternativní, výrazový tanec, má to hodně podob, je to hodně moderní. Jsou u toho zajímavý kostýmy, i když já chodím pak tak oblékaná normálně, do práce *(provinile)*.

A mají pro to všichni pochopení?

Máma vám něco říkala? To babička, ta se vždycky zhrozí, když mě vidí a máma taky

Dá se tomu říkat výrazná neshoda nebo rozdílný názor?

..(přemýšlí) ano neshody nebo rozdílné názory se vyskytnou, já si je poslechnu, ale vždycky mám možnost se zařídit podle svého. Třeba babičce vadí, jak chodím oblečená, ale protože se vidíme málo, tak to při návštěvě nějak vydržím.

Vy se více stýkáte s prarodiči než s rodiči.

Když jsou naši pořád pryč, tak k nim chodím, když potřebuju, tak jim pomáhám a mám to tam ráda, popovídat si. Ale není to často, tak jednou týdně.

S čím nejvíce potřebují pomoci?

Tak doma, s domácími pracemi, ale to jen málo. Spíš poradit, s mobilem, počítač nemají. Nebo když se něco vyřizuje, vyúčtování za elektřinu, objednat řemeslníka.

A oni vám zase na oplátku také mohou poradit nebo pomoci...

Babička je šikovná, třeba když potřebuju něco přešít nebo upravit, tak to dokáže. A poradí mi, to ano.

A s rodiči, když se tak málo vidíte, jak probíhají ta setkání?

My jezdíme i za nimi, tak dvakrát ročně, to je fajn. Užijeme si to. Ale stejně už jsem pak z toho unavená, oni jsou tak staromódní, některé věci nechápou. Jak žijí jinde a já se jim potom snažím něco vysvětlit, tak se nedohodnem.

Třeba téma...

... já teď nevím... Politici a jak to tady nefunguje.

Babička, 78 let

Dcera i vnučka vás považují za „strážkyni krbu“...

To mi dělá radost, bylo by lepší, kdyby tu byli všichni, ale zeť má dobré místo, tak to takhle zvládneme. I když už jsou děti dospělé, mám je na starost. A jsou nám oporou (*s hrdostí*).

Pomáhají vám...

My toho moc nepotřebujeme, ale poradí, když si řekneme, tak zařídí, co je potřeba. Já o nich chci pořád vědět, беру to, že na ně musím dohlédnout...

Už jsou dospělé...

Já vím, tuším, že je jim to někdy nepříjemné, ale nedávají to zase tak najevo.

Co se od nich „učíte“?

Od vnoučat? Máme spolu hezký vztah, když byly malé, tak jsme je hodně hlídali, tak přetrval. Učíme se od nich ty nové věci, co jsme my neměli, techniku. Já jsem třeba dostala o Vánocích robota, tak jsem to ani neuměla dát dohromady. Potřebovala jsem to od někoho vysvětlit, zkusit.

A oni od vás?

Nedá se tomu říkat učení, ale někdy přijdou, ptají se, tak to nějak dáme dohromady. A taky se bavíme, jak to bylo v našem mládí, pak to porovnáváme jak je to dnes.

Máte s dcerou nebo s vnoučaty někdy nějaké společné aktivity? Jdete třeba někam společně?

Když je tu dcera, tak občas jdeme společně do restaurace, i s mým mužem a někdy se přidají i vnoučata. Tam si pak společně popovídáme... pohromadě (*je spokojená*).

RODINA F

Matka, 44 let

Jak u vás funguje vztah prarodičů a vnoučat, vašich dětí?

Jsou spolu velmi často, jak už jsem říkala, jsem na děti sama a potřebuju je. Teď už jsou větší, tak jsou samostatnější, ale dřív byla jejich pomoc nutná skoro každý den. Mám náročné zaměstnání, bez nich bych domácnost nezvládla (*povzdychne si*).

Takže se dá říct, že měli velký podíl na jejich výchově.

Určitě, brali to jako svůj úkol, asi chtěli nějak odčinit to, že od nás jejich syn odešel. Ale ne vždycky jsem s nimi souhlasila, někdy se zásadně rozcházíme v názorech. A oni je vychovávají i teď, nejstarší dcera je plnoletá, už si do života moc nenechá mluvit. Když si ale uvědomím, co pro nás udělali, tak se přizpůsobuju. Pomáhali mi i s penězi. Není to nic hrozného, trochu si vyměníme názory, někdy se i naštvu, ale pak to přejde. Nevím, co bych si počala, kdybych je neměla. Moji rodiče mě nemohou podporovat a tchýně mi hodně pomohla i psychicky. Ráda bych jim to oplatila, až to budou potřebovat.

Pravděpodobně nějakým způsobem i vy pomáháte tchýni a tchánovi.

Kdybych měla víc času, bylo by to lepší. Takhle něco pro ně vyřídím, zatelefonuju nebo zjistím, když potřebují.

A podnikáte společně nějaké akce?

Spíš výjimečně, někdy se jdeme projít, ale děti už s námi nechodí, jsou na to líné.

A slavnostní příležitosti?

Třeba narozeniny? To se sejdeme.

Vnučka, 23 let

Potřebuje od vás někdy babička nebo mamka poradit?

Babička s mobilem, pořád jí to vysvětluju a nejde jí to (*povzdechne si*).

A děda?

Ten je na tom líp, mobil zvládá. Koupil si nový foťák, tak jsme ho zkoušeli spolu. Pomohla jsem mu pak k tomu něco přeložit na internetu. Ten jsem ho taky naučila používat.

Vy spolu trávíte hodně času.

Hlavně dřív. Teď jsou víc s mladšími bratry. Když se spolu vidíme, já už bydlím jinde, tak mi radí, co mám dělat a moc se neshodneme.

Co se jim například nelíbí?

Teď si nevzpomenu. Jsou zvyklí mě ve všem hlídat, víc než máma. Není mi to příjemné.

Tomu rozumím, jste už dospělá...

Oni mají takové staré názory, jak bych to řekla, někdy se neshodnou ani s mámou. Třeba se diví, kam chodím ven, byli by raději, kdybych byla doma a četla si...

Babička, 69 let

Kolik máte vnoučat, paní Marie?

Tři, od jednoho syna.

Prý spolu trávíte hodně času.

Tereze je 23 let, klukům 17 a 15, oni už s námi nechtějí být. Ale dřív, hodně jsme s nimi byli. Já jsem pět let v důchodu, před tím jsem měla děti hodně často. Snacha potřebovala naši pomoc, museli jsme. I teď k nim zajdu, navařím, vyžehlím, má toho moc. Oni kluci pomáhají, ale jsou to kluci, to víte, košile si nevyžehlí.

A také se od nich něco naučíte, dozvíte se něco zajímavého?

Popovídáme si hezky, když mají čas. Ale moc tomu všemu nerozumím, teď je tolik nových věcí. Třeba čtu noviny a pak se jich ptám, co na to říkají ... (*je rozpačitá*).

Pomáhají oni někdy vám?

Když je poprosím, pomáhají.

Máte nějaký čas pro sebe? Navštěvujete nějaké zájmové kursy?

Když mám čas, tak se věnuju tvoření, chodím do výtvarky pro dospělé, tam se dá omládnout o pět let za dvě hodiny a je to moc příjemné.

Chodí tam i mladší účastnice?

Ano, maminky s dětmi, dámy středního věku i babičky.

RODINA G

Vnuk, 22 let

Josefe, vy studujete vysokou školu, máte čas na setkávání s rodiči, s babičkami.

Někdy. Hodně teď tancujeme, máme představení.

Jakému stylu se věnujete?

Dřív jsem dělal klasiku, teď hip hop, znáte, ne?

Tak to se mohou přijít rodiče nebo babička podívat.

Máma tam byla jednou, babičce se to nelíbí. Líbí se jí toho už málo a já nemám rád když mi to říká.

A rodiče? Ti vám fandí?

Jo, jsou rádi (*usmívá se*).

To je hezký koníček, máte tam asi hodně kamarádů.

To ano, je nás tam dvanáct v jedné skupině. A trenér, ten je taky jako kámoš. Moc ho obdivuju, moc chci být jako on, jde nám příkladem, trénuje s námi, všichni ho bereme. Když se nám nechce, nenutí nás, jen nám řekne, že je to naše věc a to nás vyburcuje.

Je nějaká oblast, ve které máte s rodiči nebo s prarodiči neshodu nebo konflikt?

To už jsem říkal, babička má pořád něco a naši tam je to v pohodě.

Když je potřeba nějaká práce v domácnosti, zapojíte se?

Jenom když si máma řekne (*rázně*).

Jak to bylo, když jste byl malý, to jste měl k prarodičům blíže?

Byl jsem u nich na prázdninách, nebo když mě neměl kdo hlídat. Líbilo se mi tam, děda mi půjčil dláto – to kdyby máma věděla – zkoušel jsem něco vyřezávat. A taky děda chtěl abych poslouchal jinou hudbu, klasiku, ale mě se to nelíbí.

A rodiče, ti vás k něčemu, k nějakému konkrétnímu zájmu vedli?

To ani ne, nevím.

Babička, 85 let

Máte tady milou společnost, to je váš pejsek?

Ne, to je od dcery, ona ho sem občas dá, když jde třeba na nákup, tam psi nesmějí. Je to na chvíli. On je hodný a já se s ním potěším.

Tak to je pro dceru dobrá pomoc.

Ona mi taky pomáhá, já už se na nákup nevydám, ale jinak se snažím to tady zvládnout, taky mi vypere a uklidí. Pak si tu na chvíli sednem a už zase běží, má holka toho hodně v práci i doma.

Tam má dospělého pomocníka.

Myslíte Pepíka? Ten toho moc nenapravuje, není na to.

A jaké má zájmy, váš vnuk?

Dělá tancování, ono se to nějak jmenuje, ani nevím jak. A nelíbí se mi to. Taky chodí tak divně oblečený, říkali mi, že to k tomu patří.

A nechod'te ještě, já jsem ráda, když tu někoho mám.

Za chvíli tu budete mít dceru.

Jak říkám, je tu jen na chvílku, ostatní, ti už za mnou skoro nepřijdou (*smutně*).

Matka, 55 let

Máte toho moc, práce, starost o maminku.

Mám, ale babička je dobrá, zatím to zvládneme. Ale chodím tam často, k tomu dělám často přesčas, jsem ve věku, kdy si musím vážit práce (*povzdychne si*).

To je jasné a ještě k tomu starost o psa. I když je tak malý...

Jak vám asi říkala máma, já jí ho občas dám. Ona je s ním ráda, dělá jí společnost, je to takový kapesní, nenáročný pes.

Váš syn se věnuje zajímavému tanci.

To jsem se už poučila, jmenuje se hip hop, hlavně, že ho to baví, bála jsem se, aby to nebylo něco nebezpečného, ale teď jsem ráda. Mají často trénování, byla jsem se podívat na jejich vystoupení a mají to hezky secvičené.

Máte pro něj pochopení.

Vždycky jsme se mu hodně věnovali, on je sám, tak jsme se s manželem snažili dát mu všechno. On mi teď vyčítá, že se pořád starám, ať ho nechám, někdy se o tom i pohádáme (*je z toho smutná*).

A sejdete se někdy celá rodina, s Josefem a s manželem, popovídat si, nebo někam společně vyrazíte?

Jednou za zimu jedeme spolu na hory, po Vánocích se známými, to už je tradice. Ale přes rok o víkendech máme každý svoje.. Na dovolenou s námi kluk taky nejezdí. A jestli se sejdem, někdy u večeře, to si povídáme, to mám ráda.

Je nějaké téma, které je výbušné, kde se neshodnete?

Myslíte se synem? Ani ne, já jsem mu nikdy nechtěla dělat překážky, chci, abychom byli zadobře. A když bylo něco, třeba ve škole, tak jsme si to vyříkali, ale v klidu.

Takže problémy řešíte všichni tři najednou?

Ano, manžel je takový „vyjednač“, vždycky se snaží tu debatu nějak vést. Asi je na to zvyklý z práce, popovídáme si a i když to nevyřešíme i já mám z toho dobrý pocit.

Jak už jste říkala, ožehavé téma je také vaše velká péče o syna.

Manžel pořád říká, ať si zařídí nějaké bydlení sám, aby se uměl postarat sám o sebe (*není jí to příjemné*).

Ještě bych se chtěla zeptat na „mezigenerační přenos“, co myslíte, že se navzájem od sebe učí generace? Jak to vypadalo, nebo vypadá třeba u vás?

No syn se od nás učí stále, alespoň se o to snažíme, k něčemu ho vést. Pak co já od něho, asi nějaké nové názory, i od mámy se občas něco nového dozvím. Samozřejmě, dřív jsem se od ní zase hodně učila já. Dneska bych jí chtěla trochu podpořit, aby nebyla pasivní, ale už má svůj věk. Na nové věci nemá náladu.

RODINA H

Matka, 44 let

Máte teď komplikované období.

Je toho moc, někdy už nevím, jak dál. Problémy s Michalem, táta do toho umřel, měla bych být víc mámou. Kromě Michala mám ještě jednoho syna, jsou mu čtyři, pořídili jsme si ho pozdě (*odpovídá vyrovnaně, ale není jí to příjemné*).

Tak toho máte opravdu hodně, k tomu chodíte do práce.

Naštěstí vzali malýho do školky, druhá babička ho občas vyzvedne, on je naše radost. Ale jsem moc unavená, vyčerpaná, někdy si říkám, jak to bude dál.

Michal se nějak účastní rodinného života?

Sem si chodí pro peníze. Jak se chytil té party, je to špatný. Ani vám nechci všechno vyprávět, do práce taky nechodí... *(zkroušeně)*.

To bude asi problém, setkat se s ním, chtěla jsem mu také položit nějaké otázky.

Když už tady je, tak to s ním docela jde. Brášku má rád, i si s ním pohraje. On není zlej, jen jsme to nějak neuhlídali. *Váhavě:* asi mu nebude vadit s vámi mluvit.

Zkusili jste nějakou pomoc, najít nějakého odborníka?

To jo, vždycky to chvilku jde, pak se to pokazí....

Kdyby byla potřeba nějaká pomoc doma, přišel by?

Nevím, nechci to po něm.

Vnuk, 21 let

Michale, jsem ráda, že jsem vás tu zastihla, chci se jen zeptat, jak často se vidáte s rodiči, s prarodiči.

Babičku už jsem neviděl dávno, sem přijdu tak jednou za čtrnáct dní.

Máte prý hezký vztah s malým bratrem.

Někdy si pohrajem..

A jak vůbec trávíte čas?

Normálně *(odchází)*.

Babička, 68 let

Rodina vašeho syna má ve vás velkou pomoc.

No, snažím se, oni mají starosti, oba chodí do práce, malej potřebuje péči pořád a pak ty problémy s Michalem, to už asi víte *(zkroušeně)*.

Ano, vaše snacha mi to naznačila.

Kluk se chytil party, ještě na základce, pak nějaký další, je to asi dva roky, co bylo zle.

Nemusíte o tom mluvit, jestli je vám to nepříjemné.

Mně to nevadí, aspoň se vypovídám.

Vy jste se to snažili nějak řešit, tedy Michalovi rodiče?

Oni byli u nějakého psychologa, pak byl vnuk na pobytu v přírodě, vrátil se, byl dobrej, znova přišel za těma svejma a zkazilo se to ...

Myslíte, že hlavně ti kamarádi na něj měli špatný vliv.

Já myslím, že ho měla máma víc hlídat, ale zrovna měli minimo, tak byly jiný starosti. Syn je hodně v práci, prakticky se s Michalem neviděli a máma na něj nestačila *(je rozčilená)*.

Má toho moc, je to pro ní těžké.

Já to uznávám, promiňte *(je jí trapné, že se nechala unést)*, ale vztah ke snaše je vždycky jiný. Ona se ke mně chová dobře, to jo ale snacha není dcera, to víte. A já už taky do všeho nevidím.

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Ivana Sommerová

Obor: Vzdělávání dospělých

Forma studia: kombinované studium

Název práce: Mezigenerační soužití

Rok: 2014

Počet stran textu bez příloh: 42

Celkový počet stran příloh: 15

Počet titulů českých použitých zdrojů: 20

Počet titulů zahraničních použitých zdrojů: 0

Počet internetových zdrojů: 0

Počet ostatních zdrojů: 0

Vedoucí práce: Mgr. Blanka Farková